

1

PAUL JOHNSON

SVETOVÁ SCÉNA

Commentary, roč. 97, apríl 1994

THE WORLD STAGE

Commentary, Vol. 97, April 1994

Dobří diplomati zriedka píšu o diplomacii dobre. K spomienkam veľvyslancov patrí niekoľko najhorších kníh, ktoré kedy vyšli. Castlereagh, Talleyrand ani Metternich, traja muži, ktorí sa podieľali na Viedenskom kongrese (Henry Kissinger ho oprávnené považoval za jeden z najtrvalejších výsledkov budovania mieru v dejinách) nezanechali okrem svojich početných článkov nič a pokiaľ ide o ich názory na vlastné remeslo, sme odkázaní na zopár *bons mots*. Na rozdiel od týchto pánov John Quincy Adams spísal dvanásť zväzkov Memoárov a Chateaubriandove Memoires d'outre-tombe sú druhým Leviatanom. No v oboch prevláda skôr jedovatosť, splín, urazená pýcha a pomstychtivosť, a nie diplomatická reč; a ak máme povedať pravdu, ani jeden z týchto diplomatov nebol vyjednávačom svetovej triedy. Modernej dobe už práce Johna Fostera Dullesa ani Anthonyho Edena nemajú čo povedať, knihy Georga Kennana sú nevyvážené a jedinými vynikajúcimi pamätami sú memoáre Deana Achensona Present at the Creation. Aj z nich sa však skôr dozvieme „čo“, „kde“ a „kedy“, ale nie „ako“.

Zostávajú nám teda dvaja autori: Harold Nicolson a Henry Kissinger. Obaja sa venovali diplomacii so zariadením a neskôr chceli o nej napísať. Obaja podrobne študovali onen večný zdroj diplomacie, Viedenský kongres: Nicolsonova práca The Congress of Vienna (1946) a Kissingerova kniha A World Restored (1957) sú jeho dvoma najlepšimi stručnými výkladmi. Nicolson bol pre svoje povolanie vychovávaný. Jeho otec stál na čele ministerstva zahraničia a už ako mladý osobne doručil nemeckému veľvyslancovi v júli 1914 britské ultimátum; neskôr pôsobil za posledného ministra zahraničia zo starej gardy markíza Curzona. Jeho práce o diplomacii sú jasné a erudované.

Kissinger sa naopak dostal k diplomacii cez štúdiu a sám sa musel naučiť, ako to v diplomacii chodí. Na rozdiel od Nicolsona sa však hneď vyšvihol a na najvyšších postoch získal skúsenosť v jeho generácii ojedinelú. Kissinger veľmi dobre vie, aké to je rozhodovať sám. Ako minister zahraničia si vypestoval aj svoj imponantný diplomatický štýl, trochu v duchu starých kardinálov, ako boli Wolsey či Richelieu. Mal viac spolupracovníkov ako Richelieu *monsignorov* a zatiaľ čo Curzon cestoval súkromným vlakom, Kissinger potreboval pre svoju suitu tri veľké prúdové lieta-

Good diplomats rarely write well about diplomacy. Ambassadorial memoirs include some of the worst books ever published. Castlereagh, Talleyrand, and Metternich, the three men who created the 1814-15 Vienna settlement, rightly praised by Henry Kissinger as one of the most durable works of peacemaking in history, left nothing apart from their voluminous papers, and for their views on their craft we are dependent on a few *bons mots*. By contrast, John Quincy Adams produced twelve volumes of Memoirs, and Chateaubriand's Memoires d'outre-tombe is another Leviathan. But both are composed more of venom, spleen, hurt pride, and vindictive narrative than diplomatic adages—and, if truth be told, neither man was a negotiator of world class. In modern times, the writings of John Foster Dulles and Anthony Eden are unilluminating, George Kennan's books uneven, and the one outstanding memoir is Dean Acheson's Present at the Creation. But even that tells you what, where, and when, rather than how.

That leaves us with two authors—Harold Nicolson and Henry Kissinger. Both engaged in diplomacy with a passion for the art and with a view to writing about it later. Both studied carefully that perennial source-book of diplomacy, the Vienna Congress: Nicolson's The Congress of Vienna (1946) and Kissinger's A World Restored (1957) are the two best short accounts of it. Nicolson was brought up to the job. His father was head of the Foreign Office and as a lad he personally delivered the British ultimatum to the German ambassador in July 1914; later he served under the last of the old-world Foreign Ministers, the Marquess Curzon. His writings on diplomacy are notable for their clarity and sense.

Kissinger, by contrast, came to diplomacy via academia and had to teach himself the silken ropes. Unlike Nicolson, however, he went right to the top where he acquired experience unique in his generation. He well knows how it feels to make lonely decisions. As Secretary of State, he also invented his own grandee diplomatic style, rather in the manner of the old cardinals like Wolsey or Richelieu. He had more aides than Richelieu had *monsignori*, and where Curzon took a private train, Kissinger had his circus pile into two or three big jets. Even Richard Nixon, no

dlá. Raz sa mi dokonca aj Richard Nixon posťažoval, a ten sa v tom vyznal, keď na to prišlo, na priveľký Kissingerov sprievod. Toto všetko však bolo zámerné. Nikto z žijúcich a len málokto z už nežijúcich diplomatov venovalo toľkú pozornosť vonkajšej stránke rokovania.

A teraz, keď už má za sebou dva obrovské zväzky pamätí, ktoré sú mimochodom dobré, prichádza s rovnako úctyhodnou analýzou dejín a praxe diplomacie. Štruktúra knihy je zložitá. Kissinger začína konštatovaním základnej dilemy americkej zahraničnej politiky - konfliktu medzi jej inštinktívnym idealizmom a získaným rešpektom voči reálnym súvislostiam sveta. V nasledujúcej kapitole ilustruje túto dilemu porovnaním dvoch titanov začiatku tohto storočia - neochvejného zástancu *realpolitiky* Theodora Roosevelta a Woodrowa Wilsona, zarytého a tragického predstaviteľa amerického idealizmu. Kissinger s istými výhradami tvrdí, že v 20. storočí zvíťazil wilsonovský idealizmus - Amerika ako najsilnejšia veľmoc stavila na svetový poriadok založený na Charte Spojených národov a presvedčila o ňom aj iných.

Zo všetkých takýchto konštatovaní však ešte veľká kniha nevzniká a Kissinger je predurčený takúto veľkú knihu napísať. Vydávame sa teda na dlhú cestu dejinami, počas ktorej nám autor s potešením pripomína a analyzuje veľké diplomatické chvíle minulosti. Najprv skúma rad za radom diplomatické úsilie Richelieua, Viliama Oranžského a Pitta mladšieho usmerňovať zahraničnú a svetovú politiku na základe rovnováhy síl. Potom sa ešte raz venuje Viedenskému kongresu: predstave o absolútnej rovnováhe síl v spoločnom úsilí zachovať civilizovaný demokratický poriadok. Ďalej si všíma „dvoch revolucionárov“ - Napoleona III. a Bismarcka; prvého hodnotí ako prehnane ambiciózneho šaša na čele krehkého národa, ktorý sa pod jeho vedením ešte viac rozdrobil, druhého ako „génia“ v zosúladovaní cieľov s mocou: „Iba málo štátnikov tak zmenilo chod dejín“.

Ďalej sa Kissinger venuje desaťročiam pred prvou svetovou vojnou. Ukazuje, ako sa rovnováha síl v Európe stala nebezpečne nemennou a ako v dôsledku toho mocnosti skonštituovali súperiace vojenské aliancie, ktoré podľa jeho slov vytvorili spoločne akúsi „zbraň posledného súdu“. Prichádza k záveru, že keby bol na čele Nemecka stál Bismarck alebo niekto podobný, vojna by nevypukla.

Kissinger sa teraz dostáva k Wilsonovi - dve kapitoly sú venované Versailleskej zmluve a jedna obnove Nemecka. Ďalej ukazuje, ako Hitler svojou „démonickou osobnosťou“ spôsobil, že „krehký versailleský medzinárodný poriadok sa zrútil ako domček z kárát“. Nasledujú dve kapitoly opisujúce obdobie končiace uzavretím zmluvy medzi Sovietskym zväzom

slouch when it came to display, once complained to me of the size of Kissinger's traveling entourage. But all this was deliberate. No man living, and few dead, have thought more carefully about the externals, the *impedimenta*, of negotiating.

Now, having already produced his two gigantic volumes of memoirs—and very good value they are—he has delivered himself of a scarcely less formidable study of diplomatic history and practice. The book's structure is complex. He begins by stating the fundamental dilemma of American foreign policy: the conflict between its instinctive idealism and its acquired respect for the realities of the world. In his next chapter he illustrates this by contrasting the two titans of the first decades of the century: Theodore Roosevelt, unashamed advocate of *Realpolitik*, and Woodrow Wilson, obstinate and tragic exponent of American idealism. It is Kissinger's contention that, with certain qualifications, Wilsonian idealism has triumphed in the 20th century as America, the strongest power, has committed itself, and persuaded others to commit themselves, to a world order based upon the United Nations Charter.

However, to say all that does not make a big book, and Kissinger is determined to provide one. So we go on a long historical tour, in which the author gives himself the pleasure of recounting, and pondering upon, the great diplomatic moments of the past. First he examines, in turn, efforts by Richelieu, William of Orange, and Pitt the Younger to conduct foreign and war policies based upon the concept of the balance of power. Then he takes another look at the Congress of Vienna: the notion of the neatly balanced major powers acting in concert to preserve civilized, undemocratic order. Next he has a look at “two revolutionaries”—Napoleon III and Bismarck: the one an overambitious buffoon running a fragile nation which broke in his hands, the other a “genius” in the business of matching aims to power—“Few states men have so altered the course of history.”

Kissinger now turns to the decades leading up to World War I, showing how the balance of power in Europe turned dangerously rigid and how, in consequence, the powers constructed competing military alliances which in conjunction became what he calls a “doomsday machine.” The implication here is that if Bismarck, or someone like him, had continued to run Germany, the war would have been avoided.

Kissinger has now reached the time of Wilson, and we have two chapters on the Treaty of Versailles, followed by one on the recovery of Germany. Then he shows how Hitler, a “demonic personality,” brought about “the collapse of the house of cards which represented the Versailles international order.” There fol-

a nacistickým Nemeckom a vypuknutím druhej svetovej vojny.

Na tomto mieste Kissinger znovu uvádza na svetovú scénu Ameriku a najprv sa sústreďuje na Franklina D. Roosevelta a na to, ako „prinútil svoj izolacionistický národ vstúpiť do vojny“; tento Rooseveltov postoj je podľa Kissingera „príkladnou ukážkou obsahu vodcovstva v demokracii“. Nasleduje zaujímavá kapitola, v ktorej autor odhaľuje tri protichodné prístupy k mieru: Churchillov, Stalinov a Rooseveltov; v ďalšej poukazuje na to, že studená vojna bola vzhľadom na Stalinove ciele nevyhnutná. Potom spolu s Kissingerom prechádzame obdobím posledných päťdesiatich rokov: politikou „obmedzovania vplyvu“, jej úspechmi a obmedzeniami; vojnou v Kórei; problémom povojnového Nemecka; Suezskou krízou; povstaním v Maďarsku; Berlínom; a tromi sugestívnymi kapitolami o vietnamskej tragédii. Historickú časť knihy uzatvárajú kapitoly o Nixonovej zahraničnej politike, zmierňovaní medzinárodného napätia a konci studenej vojny.

Ak mám zhrnúť jadro Kissingerovej knihy, musím poukázať na dva momenty: po prvé na šírku jeho historického záberu a po druhé na duchaplnosť, s akou všetky tieto jednotlivé epizódy spája do svojej ústrednej témy - do snahy ukázať, ako sa ľudia dobrej vôle, hrdinovia dejín usilovali spútať démonov či bláznov spojením *realpolitiky* a idealizmu.

Kissinger je rodený učiteľ a svojho čitateľa ochotne vedie po hrbolatej ceste štyrmi storočiami zložitého procesu vedenia vojen a dosahovania mieru. Pritom nie je jednotvárnym, vystihuje typické zvláštnosti i podstatu vecí; vie výstižne sumarizovať a udržuje zdravú rovnováhu medzi rozprávaním a analýzou založenou na reflexii. Je sčítaný, má prehľad a ja osobne som sa od neho veľa naučil o niektorých známych a významných historických momentoch a často ma podnietil preskúmať ich nanovo. Tým, čo majú dost voľného času, sa veľmi oplatí prečítať si celú knihu.

Aby sme však pochopili podstatu Kissingerovho ponímania diplomacie, stačí si prečítať prvé dve a posledné dve kapitoly. Posledná, nazvaná *Ešte raz o novom svetovom poriadku*, je mimoriadne hodnotná. Kissinger má výborne vyvinutý diplomatický inštinkt kultúrneho Európana. Viedenský kongres, ktorý pretrval storočie, považuje za najúspešnejší, pretože sa v ňom „spojila legitimitas so zmyslom pre rovnováhu, spoločné hodnoty s diplomaciou rovnováhy síl“. Ako americký duchovný otec si však zároveň uvedomuje, že vedúcim princípom politiky Spojených štátov musí byť idealistický cieľ - stabilný svetový poriadok založený na liberalizme a demokracii. Svoju úlohu potom chápe ako mapovanie pascí a osídien na ceste k tomuto cieľu, pričom ukazuje, ako sa im možno vyhnúť.

low two chapters leading up to the Nazi-Soviet pact and the opening of World War II.

At this point, Kissinger reintroduces America to the world stage, concentrating first on Franklin D. Roosevelt's "role in moving his isolationist people toward participation in the war, which he thinks "serves as an object lesson on the scope of leadership in a democracy." He has an interesting chapter showing the three contrasting approaches to peace of FDR, Churchill, and Stalin; after this comes one demonstrating the inevitability, given Stalin's aims, of the cold war. He then takes us through the last half-century: containment, its successes and limitations, the Korean war; the postwar German problem; the Suez crisis; the Hungarian revolt; Berlin; and three poignant chapters on the tragedy of Vietnam. The historical section concludes with chapters on Nixon's foreign policy, détente, and the end of the cold war.

In summarizing the bulk of Kissinger's book, I am anxious to demonstrate two points: first, the range of his historical interests; and second, the ingenuity with which all these different episodes are tied into his central theme of showing how men of good will, the heroes of history, have sought to contain the demons or fools by mixtures of *Realpolitik* and idealism.

Kissinger is a born teacher and carries the reader willingly along on his bumpy ride through four centuries of complex war- and peace-making. He has an eye for color, incident, and character; he summarizes well; and he keeps a neat balance between narrative and reflective analysis. He has read widely and intelligently, and I found myself both learning a lot and stimulated into reexamining some well-known historical turning points. For those who have the leisure, the entire book is very much worth reading.

But to get the gist of Kissinger's thinking on diplomacy one only has to read the first two and the last two chapters. The final one, "The New World Order Reconsidered," is particularly valuable. Kissinger's deepest diplomatic instincts are those of a civilized European. He regards the Vienna settlement, which endured for a century, as the most successful in European history because "it combined legitimacy and equilibrium, shared values, and balance-of-power diplomacy." At the same time, as an American guru, he recognizes that the idealist goal of a stable world order based on liberalism and democracy has to be the guiding principle of United States policy. His job, then, as he sees it, is to chart the pitfalls in pursuing this goal, and to show how they can be circumvented.

Thus his final chapter is a checklist of warnings. In general: "The domination by a single power of either of Eurasia's two principal spheres—Europe or Asia—remains a good definition of strategic danger for

Posledná kapitola je teda zoznamom varovaní. Všeobecné varovanie: „Mocenská nadvláda hociktorej z dvoch euroázijských mocností - či Európy alebo Ázie - je dobrým príkladom strategického nebezpečenstva hroziaceho Amerike bez ohľadu na to, či žijeme v období studenej vojny alebo nie.“ O Rusku: Amerika by mala túto krajinu podporovať, po prvýkrát v jej histórii, aby sa „sústredila na rozvoj vlastného národného územia, ktoré leží od Peterburgu po Vladivostok v jedenástich časových pásmach, a preto tu naozaj nehrozí klaustrofóbia.“ O západnej Európe: musíme si uvedomiť, že „aj NATO, aj EÚ sú nevyhnutnými stavebnými kameňmi nového a stabilného svetového poriadku“. O východnej Európe: bývalé komunistické štáty treba pridržiť k NATO nejakým širším zoskupením a potom, „keď sa aj Rusko stane súčasťou tohto zoskupenia, už problém bezpečnosti nebude taký kľúčový...“ O Číne: nezdôrazňovať porušovanie ľudských práv a radšej klásť dôraz na „tichú spoluprácu pri vytváraní globálnej - a najmä ázijskej - stratégie.“ O Japonsku: zabrániť jeho vyzbrojovaniu hrozbou (a zastrašiť tak aj Čínu) - presadzovaním „rozhodujúcej americkej vojenskej prítomnosti v severovýchodnej Ázii“. O západnej poglobuli: stavať na NAFTA prostredníctvom GATT.

Všetky tieto rady sú rozumné a takých tu nájdeme ešte oveľa viac. Kissingera sa vždy oplatí počúvať a múdry muž v Bielom dome by mal s týmto pozoruhodným mužom pravidelne konzultovať.

Má však Biely dom - v tomto prípade skôr Foggy Bottom - takéhoto múdreho muža? Svet na identifikovanie svojich problémov dnes nepotrebuje nejakého veľkého radcu, ale skôr efektívne vodcovské schopnosti pri uplatňovaní týchto rád v praxi. Francúzske, nemecké, americké a najnovšie aj ruské nekvalifikované zasahovanie na Balkáne bolo smutnou ukážkou nevhodnosti podčiarknutej vystatovačnosťou, zbabelosťou, hlúposťou a zbytočným zbieraním zásluh. Iba Rusku zatiaľ nik nevyjadril obdiv za diplomatickú úspešnosť. Človeku behá mráz po chrbte pri pomyslení na to, čo by sa stalo, keby Západ musel riešiť nejakú skutočnú krízu.

Múdrosť, akú Kissinger preukazuje v tejto knihe, je obdivuhodná - a ja dúfam, že prezident Clinton si nájde čas a prečíta si ju, no múdrosť samotná nestačí. Kým nevzide nová generácia múdrych hláv, ktoré nastúpia namiesto Ronalda Reagana a Margaret Thatcherovej, svet sa po skončení studenej vojny bude nebezpečne potácať sem a tam. Múdrosť totiž treba vôľou premeniť na čin.

America, cold war or no cold war.“ On Russia: America should encourage that country “to concentrate—for the first time in her history—on the development of her national territory, which, extending over eleven time zones, from St. Petersburg to Vladivostok, gives no cause for claustrophobia.“ On Western Europe: recognition that “Both the Atlantic Alliance and the European Union are indispensable building-blocks of a new and stable world order.“ Eastern Europe: tie the ex-Communist states into NATO by a wider grouping, and then, “If Russia remains within its borders, the focus on security would shift over time...“ On China: play down violations of human rights and emphasize, instead, “tacit cooperation on global—and especially Asian—strategy.“ On Japan: prevent its arming dangerously, and so frightening China, by maintaining “a substantial American military presence in Northeast Asia.“ The Western Hemisphere: build on NAFTA through GATT.

All this advice is reasonable, and there is much more to the same effect. Kissinger is always worth listening to, and a sensible man in the White House will make a habit of consulting this remarkable man.

But is there a sensible man in the White House—or, for that matter, in Foggy Bottom? What the world needs today is not great guidance in sorting out its problems but effective leadership in applying that guidance. British, French, German, American—and now Russian—dabbling in the Balkans has been a depressing exercise in ineptitude punctuated by braggadocio, cowardice, stupidity, and futile point-scoring. So far only the Russians have emerged with any marks for diplomatic cunning. It makes one shudder at what would happen if the West were confronted by a real crisis.

Wisdom of the kind Kissinger imparts in this book is valuable—and I hope President Clinton will find the time to read it—but it is not enough by itself. Until we find a new generation of heavy-weights to replace Ronald Reagan and Margaret Thatcher, the post-cold-war world will continue to drift alarmingly. For wisdom has to be translated into action by will.

Z anglického originálu *The World Stage*
preložila Ľubica Hábová

2

TIMOTHY GARTON ASH

PRAVIDLÁ HRY

The New Republic, roč. 211, 18. júl 1994

THE RULES OF THE GAME

The New Republic, Vol. 211, July 18, 1994

Recenzent stojí vždy pred veľkým problémom. Má recenzovať knihu alebo autora? Kissinger odpovedá na túto otázku štýlom svojej knihy: je vážna, usiluje sa o objektivnosť a prvú osobu jednotného čísla v nej takmer nenájdeme. Zachádza to tak ďaleko, že keď autor píše o „Nixonovej administrácii“, ba dokonca aj o „Nixonovi“, myslí tým jasne seba alebo aspoň historickú postavu (na rozdiel od historika) Henryho Kissingera. V každom prípade jednoznačne chce, aby sa jeho kniha posudzovala na základe jej vlastných kladov a nedostatkov, nie na základe kladov a nedostatkov Henryho Kissingera. Táto požiadavka je správna.

No len čo človek odolá pokušeniu recenzovať skôr autora ako knihu, vynorí sa ďalší problém. Ktorú knihu vlastne recenzuje? Tu totiž nejde o jednu knihu, ale najmenej o tri. Sú tu dejiny zahraničných vzťahov veľmocí od sedemnásteho po dvadsiate storočie, od Richelieu po Reagana - a sú to dejiny diplomacie vo veľkom štýle. Je tu moderné Machiavelliho poslanstvo s múdrymi a ľstivými návodmi na konanie, sú tu tvorcovia americkej zahraničnej politiky konca dvadsiateho storočia. A je tu ešte útlý zväzok, okolo osemdesiat strán, venovaný Vietnamu. Všetky tri, pravda, navzájom úzko súvisia - tak ako autor a jeho dielo; no netvorí úplne jednotný celok. Nechcel by som hovoriť o o nej útlej knižke venovanej Vietnamu - stačí konštatovať, že Kissinger vyvodzuje z tejto skúsenosti všeobecné poučenie pre novodobého vládcu (či prezidenta). Táto časť sa najviac blíži osobnej apologetike a zo vznešeného štýlu na nás stále dýcha duch starých sporov.

Po dvoch úvodných kapitolách, z ktorých jedna je veľmi všeobecná, venovaná „novému svetovému poriadku“, a druhá konkrétnejšia - Woodrow Wilson a Theodore Roosevelt sa tu prezentujú ako stelesnenie dvoch hlavných amerických prístupov k zahraničnej politike, sa Kissinger vracia k Richelieuovi, ktorým začína svoje dejiny diplomacie. Základnou premisou týchto dejín je konštatovanie, že „rovnováha síl“ bola v dejinách medzinárodných vzťahov skôr výnimkou ako pravidlom. Jadro Kissingerovej knihy tvoria pokusy o dosiahnutie tohto systému a ich konečný neúspech.

Treba hneď povedať, že Kissingerove dejiny diplomacie sú pozoruhodným dielom. Úspechom je už to, že v koherentnej podobe prezentujú takmer štyri sto-

There is an obvious problem. Should one review the book or the author? Henry Kissinger's own answer is made clear by the way his book is written: magisterial, striving to be balanced, remarkably restrained in the use of the first-person singular. So much so, in fact, that he writes "the Nixon administration" or even "Nixon" when what is meant is clearly "I" or "me" or at least the historical figure (as opposed to the historian) Henry Kissinger. In any case, he clearly wants his book to be taken on its own merits or demerits, not on his own. It is a fair request.

Even if one resists the temptation to review the author rather than the book, there is a further problem. Which book does one review? For this is not one book, it is at least three. There is the history of the foreign relations of the great powers from the seventeenth to the twentieth centuries, from Richelieu to Reagan, and this is diplomatic history in the grand style. There is the modern Machiavelli addressing, with sage and vulpine counsel, the makers of American foreign policy at the end of the twentieth century. And there is a slim volume, some eighty pages long, about Vietnam. These are all, of course, closely connected, as are the man and the work; but they are not wholly integrated. I don't propose to discuss the little book about Vietnam, except insofar as Kissinger draws general lessons for the modern prince (or president) from that experience. This is the section that comes closest to being a personal apologia and the sense of old quarrels still protrudes through the stately prose.

After two introductory chapters, a very general one about the "new world order" and a more specific one setting up Woodrow Wilson and Theodore Roosevelt as epitomes of the two main American approaches to foreign policy, Kissinger harks back to Richelieu for the beginning of his diplomatic history. The premise of this history is that a "balance of power" system has been the exception rather than the rule in the history of international relations. The attempts to achieve such a system, and the ultimate failures of those attempts, are at the center of this work.

This history, let it be said at once, is a remarkable achievement. Simply to cover almost four centuries of the foreign relations of the great powers in a coherent

ročia zahraničných vzťahov medzi veľmocami; Kissinger má však aj štýl, pri výbere tém postupuje neomylna a koncepcne dôsledne, jeho obrazy jednotlivých štátnikov sú živé a nechýba im dôvtip. Mimoriadne dobre zachytil dlhé devätnásť storočie od Viedne po Versailles. Stránky venované Berlínskemu kongresu sú absolútnym pôžitkom. Vidíme tu „nafúkaného starého Gorčakova“, ako ho poslednýkrát vyvolávajú pred oponu. Gorčakov po príchode do Berlína vyhlasuje: „Nechcem, aby ma zhasli ako čmudiacu lampu. Chcem zapadnúť ako hviezda.“ Uprostred scény vidíme dvoch veľkých *réalpolitikov*, Bismarcka a Disraeliho. „Keď sa Bismarcka opýtali, čo je podľa neho ťažiskom Kongresu“, uvádza Kissinger, „ukázal na Disraeliho: *Der Alte Jude, das ist der Mann*“, mužom Kongresu je tento starý žid; a nenápadná narážka na seba samého len dodáva tomuto skvelému vysvetleniu to pravé čaro.

Na prebale knihy je veľmi vhodne umiestnená Bismarckova fotografia, na ktorej pozdravuje ostatných štátnikov - účastníkov kongresu, pretože na Berlínskom kongrese je Kissinger doma. Na zadnej strane obálky je fotografia Kissingera zo stretnutia s Maom, ktorá akoby chcela povedať: tamto je Bismarck s Gorčakovom a tu som ja s Maom. Tá istá veľká hra. Keď sa však rozprávanie dostáva do dvadsiateho storočia, čoraz naliehavejšie sa ozýva otázka: Je to naozaj tá istá veľká hra? Nie sú tu okrem nepochybnej kontinuity veľmocenskej diplomacie, známych rošád, momentov súperenia a lstivých manévrov aj zásadne nové prvky: moderná komunikácia, industriálna spoločnosť, masová politika, ideologický teror, ktoré menia podstatu tejto hry viac, ako Kissinger pripúšťa?

Kissingerova kniha je totiž veľmi staromódnou históriou diplomacie. Tak ako staršia generácia historikov diplomacie, ktorí vystupujú v jeho poznámkach pod čiarou - A. J. P. Taylor, R. W. Seton-Watson, Charles Weber - a tak ako mladý Kissinger, autor knihy *A World Restored*, aj autor *Umenia diplomacie* sa takmer výlučne zaujíma len o vysokú štátnu politiku jednotlivých štátnikov. Skutočným predmetom záujmu je pre Kissingera to, čo sa zvyčajne nazýva *die grosse Politik*. Domáce a štrukturálne príčiny, ekonomické, demografické, sociálne, kultúrne, ba ani politické faktory nehrajú v jeho analýzach rôznych foriem diplomacie vlastne žiadnu rolu.

Kissinger má na diplomaciu jasný a známy názor. Jeho kľúčovými pojmami sú *raison d'Etat*, *réalpolitika* a rovnováha síl. Všetky tri termíny sa tu vyskytujú veľmi často. (Simon Schama nedávno upozornil na to, že Richelieu vo svojom *Politickom teste* spomína *raison d'Etat* dvakrát; Kissinger ho však na nieko-

narrative is an achievement; but Kissinger does it with style, sure-footed selectivity, conceptual consistency, vivid sketches of individual statesmen and repeated flashes of dry wit. He is outstandingly good on the whole long nineteenth century, from Vienna to Versailles. His pages on the Congress of Berlin are pure delight. There is “the vain and aged Gorchakov” taking his final curtain-call. “I do not wish to be extinguished like a lamp that is smoking,” he declares on arriving in Berlin, “I want to sink down as though I were star.” There, center-stage, are the two great Realpolitiker, Bismarck and Disraeli. “When asked to reflect on the center of gravity at the congress,” Kissinger tells us, “Bismarck pointed to Disraeli: *Der alte Jude, das ist der Mann*,” the old Jew, he is the man; and the faint hint of self-reference only adds spice to a brilliant account.

It is apt that the front of the book shows a photograph of Bismarck greeting other statesmen at the Congress of Berlin, for here Kissinger is completely at home. The back of the book shows a photograph of Kissinger himself meeting Mao, almost as if to say: there's Bismarck with Gorchakov, here's me with Mao. The same great game. But a question arises with ever louder insistence as one advances into the narrative of the twentieth century. Is it really the same great game? Beside the undoubted continuities of great power diplomacy, the familiar quadrilles and minuets of competition and deceit, are there not fundamentally new elements - modern communication, industrial society, mass politics, ideological terror - that change the nature of the game more than Kissinger allows?

For *Diplomacy* is very old-fashioned diplomatic history. Like the older generation of diplomatic historians who figure in his footnotes - A. J. P. Taylor, R. W. Seton-Watson, Charles Webster - and like the young Kissinger of *A World Restored*, the author of *Diplomacy* is almost entirely interested in the high politics of states, as made by individual statesmen. Kissinger's true subject is what used to be called *die grosse Politik*. Domestic and structural causes, economic, demographic, social, cultural, even political factors, play virtually no part in his analysis, which is devoted to different versions of statecraft.

About statecraft Kissinger develops a clear, and familiar, view. His key concepts are *raison d'Etat*, *Realpolitik* and balance of power. All three terms are invoked frequently. (Simon Schama recently pointed out that Richelieu only mentioned *raison d'Etat* twice in his “Political Testament”; but in a few pages on Richelieu Kissinger mentions it eighteen times.) Kissinger uses the three terms almost interchangeably

ŕkých stranách o Richelieuovi spomína osemnásťkrát.) Kissinger používa všetky tri výrazy takmer rovnocenne na označenie takého prístupu k zahraničnej politike, ktorý určuje chladná kalkulácia národného záujmu, a nie sledovanie všeobecných princípov, prídžanie sa tradičných „priateľstiev“ či emocionálna reakcia na vývoj v zahraničí. A v Kissingerovom podaní vyjadrujú všetky tri zvyčajne pozitívne hodnotenie alebo prinajmenšom zdržanlivý rešpekt - aj keď ide o Stalina či Ho Či Mina. Vo vete, ktorá sa stáva najcitovanejšou vetou knihy, Kissinger konštatuje, že „Stalin bol skutočne monštrum; no medzinárodné vzťahy riadil ako najväčší realista - trpezlivo, bystro, neúprosne; bol to Richelieu svojej doby.“

A práve o slovo „realista“ ide. Hoci to Kissinger nikde explicitne netvrdí, jeho kniha je veľkou obhajobou realizmu - vo význame, v akom sa tento termín všeobecne používa v literatúre o medzinárodných vzťahoch či pri ich akademickom štúdiu, t. j. na označenie chápania toho, čo štáty skutočne robia, i vo význame toho, čo by štáty a štátnici robiť mali. Ak by sme chceli parafrázovať Churchillovu známu myšlienku o demokracii, podľa Kissingera je opatrná a zodpovedná *realpolitik*, okrem všetkých iných ciest, ktoré sa z času na čas skúšali, tou najhoršou možnou cestou usmerňovania vzťahov medzi štátmi.

Kissinger rozvíja klasický konzervatívny prístup k medzinárodným vzťahom - je presvedčený, že prirodzeným stavom ľudstva je vražedný chaos a prvoradou úlohou diplomacie je dosiahnuť minimálne medzinárodné usporiadanie medzi štátmi - nezávisle od stupňa slobody či spravodlivosti vo vnútri týchto štátov. Kissinger sa zároveň jasne snaží nakloniť si Ameriku: Ameriku všeobecne a konkrétne Harvard, najmä liberálnu akademickú obec, z ktorej pochádza. Kissinger opakovane odbočuje a zdôrazňuje, ako si váži liberálnu univerzalistickú tradíciu, ktorú označuje ako wilsonizmus, hoci, ako uznáva na inom mieste, väčšia časť tejto tradície bola obsiahnutá už v gladstonizme.

Kissinger nezabúda opätovne známym spôsobom kritizovať americkú ilúziu o vlastnej výlučnosti v jej izolacionistickej a misionárskej podobe. So zadostúčením sarkasticky konštatuje, že Spojené štáty úspešne ovládali staromódnu mocenskú politiku európskeho štýlu. Jednako však výslovne zdôrazňuje, že aj americké idealistické lipnutie na liberálnych hodnotách, ktoré sa považovali za univerzálne a pritom sa stotožňovali s jednou krajinou, prispelo k reálnym zahraničnopolitickým úspechom. Platí to najmä o jeho analýze konca studenej vojny. Trochu nejasne oceňuje misionársky idealizmus Ronalda Reagana, ktorý považuje za naivný, pomýlený a ... úspešný. Uznáva pri-

to denote an approach to foreign policy determined by the cool calculation of national interest rather than by the pursuit of universal principles, the attachment to traditional “friendships“, or the emotional response to developments abroad. And from Kissinger’s pen, all three are usually terms of praise, or, at the very least, terms of grudging respect - even when applied to Stalin or Ho Chi Minh. In what is becoming one of the most quoted sentences in the book, Kissinger observes that “Stalin was indeed a monster; but in the conduct of international relations he was the supreme realist - patient, shrewd and implacable, the Richelieu of his period.“

There it is: “realist“. Although Kissinger does not make it explicitly, this book is a grand case for Realism, both in the sense in which that term is generally used in the literature of “I. R.,” or the academic study of international relations - that is, to denote a view of what states actually do - and as a view of what states and statesman should do. To adapt Churchill’s famous remark about democracy, Kissinger thinks that cautions and responsible Realpolitik is the worst possible way to conduct relations between states, apart from all the other ways that have been tried from time to time.

Articulating a classic conservative approach to international relations, Kissinger believes that bloody disorder is the natural condition of humankind, and that the achievement of a minimal international order between states - irrespective of the degree of freedom or justice inside those states - is the first task of statecraft. At the same time Kissinger is clearly concerned to make his peace with America: with America in general, with Harvard - and with the largely liberal academic community from which he emerged in particular. Again and again Kissinger goes out of this way to stress his respect for the liberal universalist tradition that he describes as Wilsonianism - although, as he acknowledges in passing, much of it was already there in Gladstonianism.

He does not fail to repeat his familiar criticism of the illusions of American exceptionalism, in its isolationist or misionary variant. He observes, with wry satisfaction, that in its own hemisphere the United States has been no stranger to old-fashioned, European-style power politics. Still, he is at pains - and pains would seem to be the right word - to stress that America’s idealistic attachment to liberal values, regarded as universal while being identified with one country, has also contributed to real foreign policy successes. This is particularly true of his analysis of the end of the cold war. He pays slightly bemused tribute to the missionary idealism of Ronald Reagan, which he describes as

tom aj vplyv zásad ľudských práv zo Záverečného aktu Helsinskej dohody (hoci tieto by sa nemali spájať s tzv. III. košom, kde sa hovorí o zabezpečení ľudských kontaktov, kým ľudské práva, ktoré skutočne zaujímali opozíciu vo východnej Európe, sa uvádzajú v preambule k Záverečnému aktu). A netypicky pre svoju knihu pritom cituje seba v prvej osobe, a to z prejavu, ktorý predniesol krátko po podpísaní Záverečného aktu: „V Helsinkách boli ľudské práva a základné slobody po prvýkrát v povojnovom období uznané za predmet dialógu a vyjednávania medzi Východom a Západom. Na konferencii boli nastolené naše kritériá ľudského správania, ktoré boli - a stále sú - svetlom nádeje pre milióny ľudí.“

Znie to pekne, ale zodpovedá to skutočne Kissingerovmu duchu? Nie je to vlastne presne ten misionársky pocit výlučnosti - Amerika v úlohe majáka a križiaka - ktorý tak ostro kritizoval? Na iných miestach knihy, keď ide o autentického Kissingera, hovorí o „Nixonovi“ alebo „Nixonovej administratíve“. Tu cituje Kissingera, ale jeho hlas sa podobá skôr hlasu jedného z amerických diplomatov, čo skutočne verili v silu zabezpečenia ľudských práv, ktoré pomohli dostať do Záverečného aktu. Ako historik však Kissinger musí vidieť, že boj za ľudské práva vo východnej Európe - ktorý získal oprávnenosť do istej miery aj vďaka Helsinskému procesu - významne prispel k ukončeniu studenej vojny.

A práve tu sa musí začať seriózná kritika jeho argumentácie a jeho realizmu v zahraničnej politike. Takáto kritika sa nezakladá iba na hodnotiacich súdoch o tom, aký by svet mal byť, ale na analýze toho, aký svet skutočne je, čo a prečo sa skutočne deje. Kľúčovou už nie je otázka *Do akej miery je realista morálny?*, ale otázka *Do akej miery je realista realistický?*

Vitázstvo v studenej vojne, tvrdí Kissinger, bolo „výsledkom amerického úsilia na oboch stranách a sedemdesiatročného kostnatenia komunizmu.“ Podľa Kissingera úsilie na oboch stranách - to boli vlastne variácie jednej základnej stratégie - politiky obmedzovania vplyvu. Skostnatenosť komunizmu viedla k posunu v tom, čo marxisti nazývajú „vzájomným pomerom síl“. Na inom mieste Kissinger zasa píše: „Komunizmus sa napokon zrútil čiastočne aj v dôsledku vlastnej sklerózy a čiastočne v dôsledku nátlaku silnejšieho Západu.“ To všetko je pravda, ak len nechceme pokročiť trochu ďalej. A Kissingerovo konštatovanie príliš do hĺbky nejde. Výrazy „skostnatenosť“ a „skleróza“ sú značne nepresné. A pomer akých síl sa to vlastne zmenil? Vojenských? Sovietski politici boli napríklad presvedčení, že pokiaľ ide o program SDI, nemôžu Ameriku v pretekoch v zbrojení poraziť. Obávali

naive, mistaken and... successful. He also acknowledges the contribution of the human rights principles of the Helsinki Final Act (though it is not quite accurate to ascribe these to the so-called Basket III, which mainly enumerated provisions for human *contacts*, whereas the human *rights* that really interested East European oppositions were enumerated in the preamble to the Final Act). And he does this, unusually for this book, by quoting himself as “I”, from a speech that he delivered shortly after the signature of the Final Act:

“At Helsinki, for the first time in the postwar period, human rights and fundamental freedoms became recognized subjects of East-West discourse and negotiation. The conference put forward *our* standards of human conduct, which have been - and still are - a beacon of hope to millions.“

Fine stuff, but was this really Kissinger? Doesn't this sound, in fact, precisely like the kind of missionary exceptionalism - America as a beacon and crusader - of which he has been so critical? In other places in the book he quotes “Nixon” or “the Nixon administration“, when the voice is authentic Kissinger; here he quotes Kissinger, but his voice seems rather like that of one of those American diplomats who really did believe in the power of the human rights provisions that they helped negotiate into the Final Act. As a historian, however, Kissinger can see that human rights activism in Eastern Europe - partly legitimated by the Helsinki process - made an important contribution to the end of the cold war.

It is here that a serious critique of this argument, and of Realism in foreign policy, must begin. Such a critique is based not on any value judgment about how the world should be, but on an analysis of how the world really is, of what really happened and why. The crucial question is not, how moral is the realist? The crucial question is, how realistic is the realist?

Victory in the cold war, argues Kissinger, came about “as a result of forty years of American bipartisan effort and seventy years of Communist ossification.“ The bipartisan effort, he says, involved variations of one basic strategy: containment. The ossification resulted in a shift in what Marxists call the “correlation of forces“. And elsewhere Kissinger writes: “In the end, communism collapsed partly as a result of its own sclerosis, partly because of the pressures from a reinvigorated West.“ This is all true enough, as far as it goes. But it does not go very far. The terms “ossification“ and “sclerosis“ are curiously imprecise. And what “forces“ were they exactly, the correlation of which changed? Military forces? To be sure, Soviet po-

sa aj ďalšieho vývoja v treťom svete. Ťažko však možno tvrdiť, že čisto vojenská rovnováha, rovnováha tvrdej sily sa v rozhodujúcej miere narušila v neprospech Sovietskeho zväzu.

V skutočnosti sa v Moskve dostala k moci skupina politikov presvedčených, že Sovietsky zväz začína so Západom prehrávať v ekonomickej, sociálnej, a teda aj politickej súťaži. V 30., 40. a dokonca aj v 50. rokoch bol aspoň v Európe ekonomický a sociálny model „reálneho socializmu“ veľmi prítlačlivý, no v 80. rokoch sa táto prítlačivosť do značnej miery presunula a vyžarovala zo Západu na Východ. Zdalo sa, že budúcnosť teraz patrí reformovanému kapitalizmu, najmä jeho západoeurópskemu variantu „sociálnej trhovej ekonomiky“. Zmiernenie medzinárodného napätia a najmä niektoré aspekty „Helsinského procesu“ viedli k tomu, že tento magnet pôsobil neodolateľnou silou.

Posledné dve desaťročia studenej vojny boli aj desaťročiami, slovami Pierra Hassnera, „horúceho mieru“. Stále prebiehal proces obmedzovania vplyvu; no bol to už aj proces komunikácie medzi spoločnosťami, vysielali slobodné rozhlasové stanice a intenzívne sa presadzovala ochrana ľudských práv. Ak sa toto obdobie skončilo „víťazstvom Západu“, bolo to aj víťazstvo onej „mäkkej sily“ Západu: znamenalo nielen víťazstvo ekonomickeho mechanizmu, ale aj spôsobu rozdeľovania vytvoreného bohatstva, vyjadrovalo prítlačivosť istého typu spoločnosti a istého životného štýlu.

Tieto vnútorné ekonomicke a politické aspekty sa v Kissingerových analýzach zväčša ignorujú. Pevne sa v nich pridŕža zastaranej historiografie založenej na *Primat der Aussenpolitik*, prvenstve zahraničnej politiky, ale koniec studenej vojny bol prinajmenšom v rovnakej miere záležitosťou *Primat der Innenpolitik*, prvenstva vnútornej politiky. Keď bola nukleárna vojna medzi supervelmocami prakticky už vylúčená a začala sa rozvíjať komunikácia na rôznych úrovniach, bolo čoraz dôležitejšie to, čo sa odohrávalo vo vnútri dvoch krajín, dvoch „blok“ov, „Východu“ a „Západu“. Práve zásady vnútornej politiky stáli na začiatku Gorbačovovho „nového myslenia“ v zahraničnej politike. Nadviazanie diplomatických stykov medzi Spojenými štátmi a Čínou - Kissingerov azda najväčší diplomatický úspech - bolo významným ťahom na šachovnici, ktorý pomohol prehľbiť vonkajší tlak na Sovietsky zväz; k víťazstvu v studenej vojne však väčšmi prispel čínsky porcelán (a niektoré videá, ba dokonca niektoré knihy) v našich výkladoch.

Kissinger však argumentuje ďalej. Hlásanie demokracie a ľudských práv krajinám s diktátorským režimom - to nie je *cant* (bohupusté frázy, narážka na Kantovo meno, pozn. prekl.), ale skutočný Kant.

licymakers were convinced by the SDI program that they could not out-arm America. To be sure, they were frightened off further adventures in the Third World. But it is hard to argue that the purely military balance, the balance of hard power, had shifted decisively against the Soviet Union.

What did happen was that a small group of men came to power in Moscow convinced that the Soviet Union was losing the economic, social and therefore political competition with the West. Whereas in the 1930s, 1940s and even into the 1950s there was, in Europe at least, a powerful attraction exerted from East to West by the economic and social model of “real socialism“, by the 1980s the magnetic pull was overwhelmingly in the other direction, from West to East. Now it was reformed capitalism, particularly in the West European variant of the “social market economy“, which looked like the wave of the future. Détente, and particularly some aspects of the “Helsinki process“, enabled the magnet to exert an irresistible pull.

The last two decades of the cold war were also decades of what Pierre Hassner has called “hot peace“. They were still about containment; but they were just as much about the interaction of societies, about intellectual and cultural attraction, about human contacts, about broadcasting and, yes, about the offensive advocacy of human rights. If it ended with a “victory for the West“, then it was as much a victory for what has been called the “soft power“ of the West: not only its superior economic performance, but also the way in which the wealth created was then deployed, the overall attractiveness of a certain kind of society and way of life.

These internal economic, social and political dimensions are largely lacking in Kissinger’s analysis. He holds firmly to the old-fashioned historiography of the *Primat der Aussenpolitik*, the primacy of foreign policy, whereas the end of the cold war was at least as much a story of the *Primat der Innenpolitik*, the primacy of domestic policy. As war between the nuclear superpowers was virtually excluded, and as communication of every kind increased, what happened *inside* the two countries and the two “blocs“, the “West“ and the “East“, became ever more important. It was the domestic political imperatives that stood at the beginning of Gorbachev’s “new thinking“, in foreign policy. For the United States to open diplomatic relations with China - perhaps Kissinger’s greatest diplomatic coup - was an important move on the chessboard, adding usefully to the external pressures on the Soviet Union; but it was the china (and the videos and even some of the books) in our shop windows that did more to win the cold war.

Kantova téza, že republiky nemajú medzi sebou viesť vojny, je možno vo svojej čistej podobe neudržateľná, ale súčasné demokracie skutočne nie sú vo vzájomnom ozbrojenom konflikte a utvorili si kvalitatívne nové formy medzinárodnej spolupráce. Kissinger nám živo pripomína prvky zastaranej *realpolitiky* prítomné aj v našej multilaterálnej, akronymickej postmodernej západnej Európe. (Uvádza vynikajúcu anekdotu o tom, ako mu de Gaulle odpovedal na otázku, ako obmedziť nemeckú moc, troma slovami: „par la guerre“). Napriek tomu však NATO a EÚ nie sú iba poslednými verziami spojenectva, dohody či *Dreikaiserbund*.

Ak dnes v strednej Európe, v tomto semenisku európskych vojen existuje nádej na trvalý mier, má na tom rovnakú zásluhu vytvorenie stabilných demokracií v tejto oblasti i zahraničné usporiadanie, ktoré, samozrejme, mohlo byť týmto demokraciám na osov i na prekážku. Chabá nádej, že Rusko sa po prvýkrát vo svojich dejinách stane moderným, neagresívnym národným štátom, a nie novým typom mocnárstva, viac závisí od jeho vnútorného vývoja než od externých faktorov. Kissinger správne poznamenáva, že tieto domáce aspekty Západ nemôže určovať; môže ich však ovplyvniť. A keby ich nemohol ani ovplyvniť, aj tak bude vždy veľmi dôležitý adekvátny analytický rámec. Jedno z poučení zo studenej vojny hovorí, že vonkajšie, medzinárodné (či presnejšie medzištátne) pomery nemožno oddeľovať od vnútorného usporiadania zúčastnených štátov, tak ako nemožno oddeľovať stabilitu od spravodlivosti, mier od slobody.

A pokiaľ ide o Čínu päť rokov po masakre na Námestí nebeského mieru: sám Kissinger usiloval o obnovenie diplomatických vzťahov s Maom v čase, keď politika tohto čínskeho vodcu bola priamo zodpovedná za smrť miliónov. (Vo svojej knihe charakterizuje Maa ako „príležitostného vraha“, čo je zjemnenie, ktoré človeku vyráža dych). Preto neprekvapuje, že dnes je Kissinger zástancom opätovného obnovenia diplomatických vzťahov s Čínou, hoci uznáva, že „Spojené štáty sa nemôžu zriecť svojho tradičného záujmu o ľudské práva a demokratické hodnoty.“ (Učítelia na Harvarde by boli so svojím žiakom zrejme spokojní). „Clintonova administratíva“, píše Kissinger, „múdro obnovila kontakty na najvyššej úrovni; budúcnosť čínsko-amerických vzťahov bude odteraz závisieť od kvality týchto kontaktov“.

Na istej úrovni je to zrejme pravda, takmer tautológia. (Budúcnosť čínsko-amerických vzťahov závisí od budúcnosti čínsko-amerických vzťahov.) No pri bližšom pohľade odhalíme Kissingerov základný starý predpoklad, podľa ktorého vzťahy medzi štátmi v podstate závisia od myšlienok a činov ich múdrych vod-

The argument goes further. To preach democracy and human rights to countries ruled by dictatorships is not cant but Kant. Kant's dictum that republics do not go to war against each other may be untenable in its pure form, but it is certainly the case that contemporary liberal democracies are not engaged in armed conflict with each other, and that they have developed qualitatively new forms of international cooperation. Kissinger vividly reminds us of the elements of old-fashioned *Realpolitik* present even in our multilateral, acronymic, postmodern Western Europe. (He has a marvelous anecdote about de Gaulle responding to his question about how German power would be contained in the European Community with three words: "par la guerre.") Still, NATO and E.U. are not merely the latest version of an alliance, entente or *Dreikaiserbund*.

If there is now a chance for lasting peace in Central Europe, the seedbed of European wars, then it lies as much in the establishment of stable liberal democracies in the region as in any external arrangements; though the latter can, of course, help or hinder the former. The slim chance that Russia will become, for the first time in its history, a modern, unbelligerent nation-state, rather than a new version of empire, depends on its internal development more than on any external factors. Kissinger will quite rightly observe that we in the West cannot determine those domestic outcomes; but we can influence them. And even if we could not influence them, the proper analytical framework would retain its importance. One lesson of the cold war is that you cannot separate the external, international (or, more precisely, interstate) order from the internal order of the states involved, stability from justice, peace from freedom.

And so to China, five years after the massacre in Tiananmen Square: Kissinger himself pursued diplomatic rapprochement with Mao, at a time when the Chinese leader's policies had been directly responsible for millions of deaths. (In this book he characterizes Mao as "occasionally murderous," a breathtaking understatement.) Unsurprisingly, he now advocates a new diplomatic rapprochement with China, although he acknowledges that "the United States cannot abandon its traditional concern with human rights and democratic values." (o.k. Harvard?) "The Clinton administration," he writes, "wisely restored high-level contacts; the future of Sino-American relations henceforth depends essentially on the substance of these exchanges."

At one level this is obviously true, almost tautological. (The future of Sino-American relations depends

cov. Veľmi podobne sa mohol vyjadriť aj o sovietsko-amerických vzťahoch začiatkom 70. rokov. Veľkú úlohu v nich skutočne zohrali také faktory ako osobnosť a stratégia čelných predstaviteľov; budúcnosť sovietsko-amerických vzťahov však určovali oveľa hlbšie sily vnútornej politiky, ako aj ekonomická, sociálna a psychologická súťaž obdobia „horúceho mieru“.

Podobne aj budúcnosť čínsko-amerických vzťahov v nasledujúcich desaťročiach podstatne závisí od diaľnia v Číne, ktoré do značnej miery závisí zasa od samotného vzťahu medzi ekonomickou a politickou liberalizáciou a od toho, ako bude čínska spoločnosť reagovať na stretnutie s modernosťou v jej západnom i ďalekovýchodnom variante. Celá naša diplomacia bude mať na tento veľký historický proces iba malý vplyv. Veľký bude však nepriamy vplyv vývoja našej spoločnosti i našich sociálnych projektov a našich hodnôt. Zdôrazňovanie kontaktov na najvyššej úrovni môže v skutočnosti znamenať obetovanie hlbších, dlhodobějších záujmov jasne viditeľným krátkodobým cieľom - a to je presne ten omyl, z ktorého Kissinger (často veľmi oprávnenne) obviňuje naše demokracie čoraz väčšmi riadené televíziou.

Kritika Realizmu celkovo nie je - alebo by nemala byť - len jeho morálnou kritikou. Problémom je realizmus Realizmu. Kissinger v záverečnej kapitole tvrdí, že „americký idealizmus potrebuje okoreniť geopolitickou analýzou“. Víta „spojenie morálnych a geopolitických cieľov, spojenie wilsonizmu a *réalpolitiky*“ (v súvislosti s americkou politikou na západnej pologuli). Je však otázne, či takéto výroky skutočne povedú k jeho zmiereniu s Amerikou. Oveľa dôležitejšia je však skutočnosť, že dichotómia medzi „idealizmom“ a „analýzou“ je neudržateľná. Vo svojej najdokonalejšej podobe vychádza liberálny idealizmus z dlhodobej geopolitickej analýzy, zohľadňujúcej nové aspekty medzinárodných vzťahov, ktoré sú v dvadsiatom storočí výsledkom spojenia masovej demokracie a komunikácie so starými prvkami onej veľkej hry, ktorú Kissinger tak majstrovsky opisuje.

Dvadsiate storočie, pravda, poskytuje mnoho príkladov naivného a romantického idealizmu v zahraničnej politike. Posledných dvadsať rokov studenej vojny však poskytuje príklady idealizmu, ktorý sa prejavil oveľa realistejšie než samozvaný Realizmus. Ak chcú mať teda americkí politici v 21. storočí nejakú šancu na úspech, musia sa poučiť z dvoch predošlých storočí.

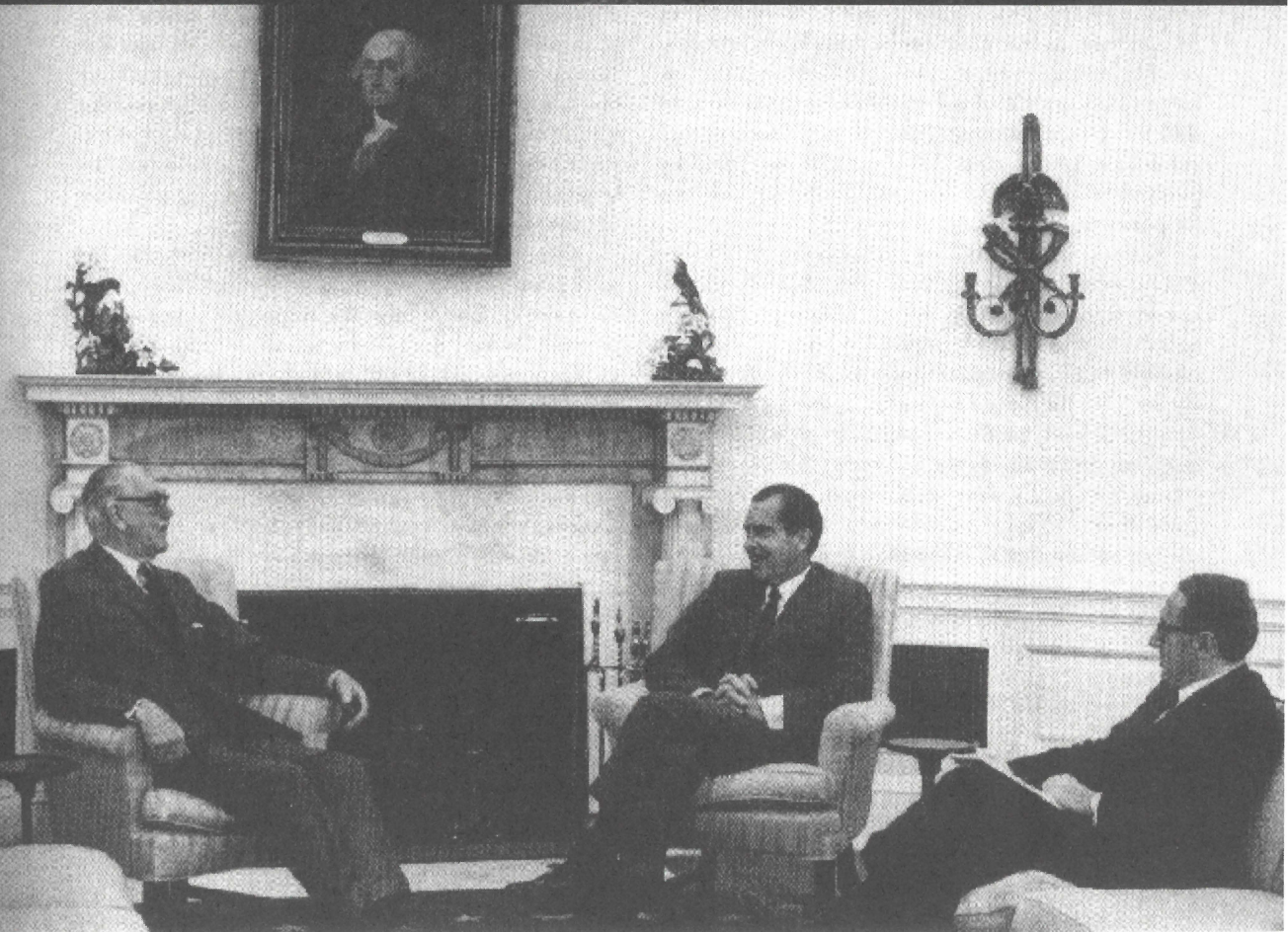
Z anglického originálu *The Rules of the Game*
preložila Lubica Hábová

on the future of Sino-American relations.) But at a deeper level it reveals Kissinger's basic, old-fashioned assumption that relations between states depend essentially on the thoughts and the deeds of the wise old men who lead them. He might have made a very similar statement about Soviet-American relations at the beginning of the 1970s. The personalities and the policies of the men at the top did matter greatly, of course; but the future of Soviet-American relations was determined by much deeper forces of domestic politics, and the economic, social and psychological competition of the "hot peace".

Similarly, the future of Sino-American relations in the coming decades depends essentially on what happens inside China, and that depends on the far from simple relationship between economic and political liberalization and the encounter of Chinese society with modernity in its Western and Far Eastern variants. The direct impact of all our statecraft on these great historic processes will be small. The indirect impact of the development of our societies and the way we project their achievements and their values will be large. To place so much emphasis on high-level contacts may actually sacrifice deeper long-term interests for highly visible short-term gains - which is precisely the fallacy that Kissinger attributes (often with good reason) to our increasingly television-led democracies.

The criticism of Realism, in sum, is not - or should not be - simply a moral one. The issue is the realism of Realism. Kissinger argues in his concluding chapter that "American idealism needs the leaven of geopolitical analysis." He welcomes "a confluence of moral and geopolitical aims, of Wilsonianism and *Realpolitik*" (this with reference to American policy in the Western hemisphere). Whether such statements will actually make his peace with America may be doubted. The more fundamental point, however, is that the dichotomy between "idealism" and "analysis" is not sustainable. In its best versions, liberal idealism is rooted in a long-term geopolitical analysis, one that takes account of the new dimensions of international relations added in the twentieth century by mass democracy and mass communications to the old elements of the great game that Kissinger describes so well.

The twentieth century, of course, furnishes many instances of naive and starry-eyed idealism in foreign policy. Yet the last two decades of the cold war also offer instances of an idealism that turned out to be more realistic than self-styled Realism. So American policymakers will need to learn the right lessons from the twentieth century, as well as from the nineteenth, if they are to have any chance of success in the twenty-first.



3

ERNEST R. MAY
TEÓRIA „VELKÝCH MUŽOV“
V ZAHRANIČNEJ POLITIKE(Podľa Kissingera hrdinovia nie sú žiadni sympatáci,
ale chladnokrvní myslitelia)*New York Times Book Review*
3. apríl 1994

Arthur Balfour nazval knihu Winstona Churchilla *World Crisis, 1914-1918* „autobiografiou v podobe dejín sveta“. *Umenie diplomacie* Henryho Kissingera je zasa knihou aforizmov v podobe dejín diplomacie. Mnohé tieto aforizmy sú vynikajúce - na rozdiel od dejín diplomacie.

Po krátkom úvode autor začína porovnaním Theodora Roosevelta a Woodrowa Wilsona - *reálpolitika* a moralistu. Potom sa vracia k francúzskemu ministrovi zahraničia zo 17. storočia kardinálovi Richelieuovi a postupuje ďalej cez následky napoleonských vojen, bismarckovskú éru až k dvom svetovým vojnám. Hoci polovica knihy je venovaná studenej vojne, nájdeme tu len málo autobiografických prvkov. O začiatku sedemdesiatych rokov, keď bol Kissinger prezidentovým poradcom pre národnú bezpečnosť a neskôr ministrom zahraničných vecí, sa píše iba v troch kapitolách. Okrem niekoľkých anekdot sú aj tieto kapitoly vlastne historické. Namiesto „ja“ alebo „my“ autor používa „Nixon a jeho poradcovia“.

Kissingerovo *Umenie diplomacie* pripomína Machiavelliho *Úvahy*. Aj Machiavelli písal o histórii - o histórii Rímskej republiky. Mnohé detaily pochopil nesprávne a zväčša rímske dejiny prekrúcal. Istý vedec na Welshskej univerzite analyzoval Machiavelliho *Úvahy* a podľa Bernarda Cricka, vydavateľa Penguin Classic Edition, prišiel k záveru, že „Machiavelli by bol sotva prešiel na skúške z histórie“. *Úvahy* však nečítame preto, aby sme sa dozvedeli niečo o Ríme. Dnes čítame túto knihu preto, aby sme sa dozvedeli niečo o samotnom Machiavellim, teda nie pre jej vecnú múdrosť. Z podobných dôvodov budú budúce generácie čítať *Umenie diplomacie*.

Kissinger je významnou historickou postavou. Iba štyria ďalší ministri zahraničných vecí formovali zahraničnú politiku Spojených štátov: John Quincy Adams, Charles Evans Huges, George Marshall a Dean Acheson. Kissingerova objemná autobiografia

(2750 strán a ešte stále nie je hotová) má formovať to, o čom budú písať historici budúcnosti („Nazrime do histórie“, povedal raz Churchill, „do histórie, ktorú práve ... píšem.“) Má tiež istú literárnu hodnotu svedectva, ktoré sa chystá pod prísahou vydať. *Umenie diplomacie* odhaľuje z Kissingera viac.

Knihou odhaľuje hĺbku Kissingerovho rešpektu voči moci i voči metóde analýzy. Sú to dejiny postavené na teórii o „velkých mužoch“. Sústreďuje sa na konkrétnych štátnikov, nie na sily či trendy. (Ženy takmer nespomína, hoci Margaret Thatcherová si vyslúžila jednu či dve obdivné poznámky.) Jej hrdinovia počínajúc Richelieuom kalkulujú a manipulujú s rovnováhou síl. Kissinger poznamenáva, že Richelieuovi odporcovia Habsburgovci boli „principiálni muži“, a preto „úplne bezbranní“. Potom, ako ďalšie štáty prijali Richelieuov štýl, píše Kissinger, „Francúzsko stratilo výhodu, akú preň predstavovali protivníci obmedzovaní morálnymi úvahami“.

Kissinger zosmiešňuje alebo odmieta väčšinu tých, čo zmýšľajú inak. O Williamovi Ewartovi Gladstonovi, britskom moralistickom predsedovi vlády z 19. storočia s opovrhnutím píše, ako „trval na tom, že majákom britskej zahraničnej politiky nemá byť rovnováha síl a národný záujem, ale kresťanská slušnosť a rešpektovanie ľudských práv“. Rovnako kritický je voči tým, čo dopustili, aby domáca politika diktovala zahraničnej. O francúzskom prezidentovi a cisárovi 19. storočia Napoleonovi III. (a zrejme v náznakoch aj o prezidentovi Carterovi) hovorí, že „svoju zahraničnú politiku viedol v štýle moderných politických vodcov, ktorí vlastný úspech posudzujú podľa reakcie večerného televízneho spravodajstva“, a preto „sa stal zajatcom čistého taktizovania“.

Kissinger chváli všetkých, čo k medzinárodnej politike pristupovali z analytického hľadiska, bez ohľadu na výsledky. Zhovievavo píše napríklad o poradcov prezidentov J. F. Kennedyho a L. B. Johnsona v otázke Vietnamu. A hoci pripúšťa, že Spojené štáty zatiahli do beznádejnej vojny, z ktorej sa dostali vďaka účtyhodnému úsiliu „Nixona a jeho poradcov“, oceňuje svojich predchodcov ako „neúnavných analytikov“. Obviňuje ich len z toho, že sa im nepodarilo sformulovať „kritériá hodnotenia úloh tak veľmi vzdialených americkej skúsenosti a americkej ideológii“.

Pán Kissinger vyjadruje dokonca istý obdiv k Stalinovi a diktátorom z Pekingu pre ich chladnokrvnosť. Ako tvrdí, Stalin „bol skutočne monštrum; no medzinárodne vzťahy riadil ako najväčší realista - trpezlivo, bystro, neúprosne; bol to Richelieu svojej doby.“ O čínskych predstaviteľoch hovorí: Mao, Čou a Teng „predstavovali rovnakú tradíciu dôkladnej ana-

lýzy a jadro skúseností starej krajiny a inštinktívne rozlišovali pevný postoj od taktizovania.“ S Hitlerom nemá trpezlivosť, lebo „konal pudovo, a nie na základe analýzy.“

Pán Kissinger však nectí iba analýzu zameranú na silu. Rovnako dôležité je preňho, aby analýza zohľadňovala hodnoty. V 50. rokoch, keď ešte študoval na Harvarde, napísal knihu A World Restored, ktorou vzdáva hold kniežatú Metternichovi. Metternich je hrdinom aj v Umení diplomacie. Na rozdiel od predchádzajúcej knihy je ním však skôr preto, lebo dokázal pochopiť nielen moc, ale aj iné faktory. Kissinger tvrdí, že dlhé obdobie mieru po roku 1815 bolo výsledkom „pocitu spoločných hodnôt. Nebola to iba rovnováha fyzická, ale aj morálna.“

Woodrowa Wilsona obdivuje Kissinger aj napriek jeho moralizmu. „Wilson pochopil hlavný zdroj motivácie Američanov“, píše a neskôr dodáva: „Tri generácie kritikov napádali Wilsonovu analýzu a jeho závery; no Wilsonove princípy tvorili aj tak po celý ten čas základ amerického zahraničnopolitického myslenia.“

Niektoré pasáže Umenia diplomacie naznačujú, že „Nixon a jeho poradcovia“ príliš ignorovali hodnoty. Richardovi Nixonovi Kissinger pripisuje „veľké analytické schopnosti a mimoriadnu geopolitickú intuíciu“. Charakterizuje ho ako „prvého prezidenta od čias Theodora Roosevelta, ktorý sa v zahraničnej politike riadil národnými záujmami. Dodáva, že „nevýhodou tohto prístupu bolo, že u Američanov nachádzal iba malú emocionálnu odozvu.“

Kissinger uzatvára svoje rozprávanie porovnaním Richarda Nixona a Ronalda Reagana. Reagana charakterizuje ako intelektuálne bezvýrazného muža, ktorého však „mimoriadna intuícia spájala s prameňmi motivácie Američanov.“ „V porovnaní s Reaganom bol Nixon tým, čím bol Theodore Roosevelt v porovnaní s Woodrowom Wilsonom. Podobne ako Roosevelt aj Nixon oveľa lepšie chápal mechanizmus medzinárodných vzťahov; a Reagan podobne ako Wilson oveľa jasnejšie chápal prejavy americkej duše.“

Niektoré časti knihy sú lekciami veľkého učiteľa a podnecujú k zamysleniu. Kissinger nás napríklad vedie k tomu, aby sme súčasnosť považovali za obdobie po Krymskej vojne z polovice 50. rokov minulého storočia. Rusko, ktoré sa dovtedy považovalo v tejto oblasti za všemocné, bolo v tejto vojne porazené a muselo podpísať ponižujúci mier. Británia vyšla z vojny ako víťaz, ale celý metternichovský systém sa zrútil. Z výbušného nacionalizmu sa okrem iného zrodilo zjednotené Taliansko a konsolidované nemecké cisárstvo, mocnejšie než hociktorý štát na kontinente od čias Francúzska za Napoleona I. Potom sa už rovnako ako

dnes, píše Kissinger, „zmysel pre spoločné hodnoty postupne rozkladal.“

Kissinger tvrdí, že jednotlivé strategické formy uplatňované v Amerike pripomínajú strategické formy Británie na jednej strane a bismarckovského Nemecka na strane druhej - vyplynuli z následkov Krymskej vojny a pretrvali až do 90. rokov minulého storočia. Britské vlády sa radšej nepripájali k iným národom - rozhýbali sa vždy až v poslednej chvíli, keď bolo treba obnoviť rovnováhu síl. Bismarck zvolil angažovanosť v alianciách, kde potenciálne hrozil konflikt, aby mohol stále ovládať ostatné vlády. Britský prístup, hovorí Kissinger, bol pre Američanov príliš nemilosrdný a rozhodný. „Hoci sa to môže zdať čudné“, píše, „tradičnému americkému prístupu k medzinárodným vzťahom zrejme viac vyhovuje bismarckovský štýl udržiavania rovnováhy síl.“ Túto tézu potvrdzuje takmer celá záverečná kapitola, kde sa tvrdí, že Amerika by mala udržiavať úzke vzťahy s národmi, ktoré sú potenciálnymi rivalmi - ako Bismarck s Ruskom a Rakúsko-Uhorskom. Kissinger napríklad odporúča, aby Spojené štáty udržiavali tesné zväzky s Bonnom (Berlínom) a s Moskvou. Nemecko a Rusko sa potom „neupnú na seba ani ako principiálni partneri, ani ako principiálni nepriatelia.“ Podobne vyzýva Spojené štáty, aby sa stali účinným spojencom Japonska i Číny a dôverným priateľom ázijských štátov, ktoré Japonsko i Čínu ohrozujú. „Spojené štáty sa pokúšajú zachovať rovnováhu v Ázii“, tvrdí Kissinger, „preto nemôžu čakať, až bude táto rovnováha ohrozená.“

Sila Umenia diplomacie spočíva v kombinácii predvídavosti a prenikavého postrehu. Väčšine komentárov na tému zahraničnej politiky chýba buď jedno, alebo druhé (alebo oboje). Vedci zväčša majú predstavivosť, ale chýba im zdravý rozum, novinári zasa väčšinou uvažujú chladne, ale sú krátkozrakí. Kissingerova kniha je korektívom akademických schematických analýz rovnováhy síl. Kissinger píše, že „určiť hranice sily - to si vyžaduje kombináciu skúsenosti a prenikavého pohľadu, ako aj ustavičné prispôbovanie sa okolnostiam. Pravda, v teórii sa dá rovnováha síl celkom ľahko vykalkulovať, ale v praxi sa ukázalo, že kalkulovať realisticky je nesmierne ťažké.“ Kissinger vo svojej knihe však varuje aj pred úvodníkovými a časopiseckými heslami, ktoré buď trúfalo vysúvajú do popredia nové témy ako životné prostredie či hlad, alebo vyzývajú prísne sledovať národný záujem. Tvrdí, že oba prístupy sú zjednodušením. „Absolútna rovnováha medzi morálnymi a strategickými prvkami americkej zahraničnej politiky sa nedá určiť abstraktne“, hovorí Kissinger. A neskôr varuje: „Štátnik sa vždy môže vyhnúť svojim dilemám tým, že

čo najadekvátnejšie predvída budúcnosť; jednou zo skúšok, ktorými musí prejsť, je jeho schopnosť chrániť pred nepriaznivými, a dokonca nepredvídanými náhodami.“ Končí dôrazným upozornením, že „žiadny vodca nikdy nesmie tvrdiť, že voľba nemá význam alebo že do žiadnej rovnováhy netreba zasahovať.“

Slabé stránky Umenia diplomacie ako histórie sú prekvapením i sklamaním zároveň. Ako vedec napísal Kissinger dobré dejiny na profesionálnej úrovni. Tu však chápe fakty nesprávne a poskytuje len nedostatočný alebo žiadny obraz o tom, ako sa diplomacia a štátnictvo vyvíjali.

Vyskytujú sa tu aj chyby, za ktoré študenti histórie prepadajú na skúškach. Uvedieme len tri príklady: Kissinger tvrdí, že vďaka Wilsonovej téze o sebaurčení „sa európski diplomati ocitli na úplne neznámej pôde.“ Britskému premiérovi v období prvej svetovej vojny Davidovi Lloydovi Georgovi pripisuje sľub, že „Nemecko priškriepne, až budú kosti praštat“ a Hossbachovo memorandum z novembra 1937 je podľa neho známom toho, ako Hitler „v prítomnosti takmer všetkých nemeckých generálov“ priznal svoje plány na dobyvačné vojny. Sebaurčenie v skutočnosti síce mohlo byť európskym diplomatom proti srsti, ale nebolo im neznáme. Dávno pred Wilsonovými *Štrnástimi bodmi* ho okrem iných vášnivo hlásali najvýznamnejší vydavatelia novín v Miláne i Londýne. Spory okolo sebaurčenia sa odohrávali v rámci Európy i medzi Amerikou a Európou.

Výrok pripisovaný Lloydovi Georgovi je nesprávny i nespravodlivý. Sľub priškriepnúť Nemcov vyslovil Sir Eric Geddes, obchodník, ktorý sa stal politikom - jeden z tých „tvrdých chlapíkov, ktorí zrejme z vojny vyťažili, čo sa dalo“, ako sa neskôr vyjadril predseda vlády Stanley Baldwin. Geddesovo vyjadrenie spôsobilo Lloydovi Georgovi ťažkosti, pretože do poslednej chvíle dúfal, že verejná mienka nebude od práve porazeného Nemecka žiadať zveličené reparácie.

Pokiaľ ide o Hossbachovo memorandum, je záznamom stretnutia, na ktorom sa zúčastnilo iba sedem ľudí: Hitler, poručík Friedrich Hossbach (ktorý zaznamenal priebeh stretnutia), minister zahraničných vecí, minister vojny a vrchní velitelia armády, letectva a námorníctva. Ani náčelník hlavného štábu nebol o tomto stretnutí oficiálne informovaný. Tieto fakty sú dvojnásobne významné, pretože mnohí nemeckí generáli neskôr popierali, že vedeli o Hitlerových zámeroch. Ich protesty pacifikovali snahy Nemecka o znovuzbrojenie v období studenej vojny. Hoci vedecký výskum odvtedy ukázal, že mnohí generáli v skutočnosti vedeli viac, než pripúšťali, Kissingerov chybný obraz Hossbachovho memoranda zahmlieva nielen pocho-

penie Tretej ríše, ale aj Spolkovej republiky Nemecko.

Mimoriadne slabé je Umenie diplomacie pri zobrazovaní vývoja diplomacie. Preskakuje celé epochy. Po portréte Richelieua, ktorý zomrel v roku 1642, prichádza William III., ktorý bol anglickým kráľom o pol storočia neskôr. Po ňom prichádza William Pitt mladší, ktorý bol britským premiérom osemdesiat rokov po Williamovi III. Chýbajú tu aj ďalšie postavy 17. a 18. storočia - napríklad Kaunitz, Choiseul, Vergennes a Benjamin Franklin. V dôsledku toho sa tu napodiv takmer nič nehovorí o období, ktoré sa nápadne podobá na naše súčasné - o období 1770-1790, v ktorom sa odohral rad „demokratických revolúcií“.

Umenie diplomacie sa sústreďuje na epizódy, aké píše potulný reportér o politickom zhromaždení, kde sa náhodou ocitol. Väčšia časť dvoch kapitol je venovaná krízam, ktoré vyústili do postavenia Berlínskeho múru v roku 1961, no o Kubánskej raketovej kríze v roku 1962 tu nájdeme iba zopár povrchných poznámok. Autor neuznáva ani zásady literárnej práce. Neinformovaný čitateľ sa nikdy nedozvie, že aj v minulosti už niektorí autori - napríklad Machiavelli - písali o témach, o ktorých sa píše v tejto knihe. Ani slovom a ani len v poznámke pod čiarou sa nespomína Nicolsonova výborná kniha z roku 1939, ktorá tiež nesie názov Diplomacy.

Ako dejiny je Kissingerovo Umenie diplomacie amatérske. Je to na škodu veci, pretože mohla byť dobrou historickou knihou a zároveň klasickou knihou aforizmov. Je však iba touto knihou aforizmov.

Z anglického originálu
The 'Great Man' Theory of Foreign Policy
preložila Ľubica Hábová

4

MICHAEL HOWARD
SVET PODĽA HENRYHO
(Od Metternicha ku mne)

Foreign Affairs, vol. 73, máj 1994

Henry Kissinger nikdy nenapísal nič menšie ako *magna opera*, no túto tisícstránkovú bombu treba istotne považovať za jeho *maximum opus*. Jej názov je jemne povedané, zavádzajúci. Pojmom „diplomacia“ sa obvykle označujú techniky a taktika, ktoré sa používajú pri utváraní medzinárodných vzťahov. Na to,

aby o nich písal, získal Kissinger dobrú kvalifikáciu. Zaoberá sa však oveľa širšou problematikou než sú techniky a taktika. Jeho témou je veľká stratégia, či dokonca filozofia mocenských vzťahov v časoch od Richelieua po dnešok.

Správnejším názvom knihy by bola azda *Politika sily*, no tento termín Kissinger používa len zriedka. Namiesto toho sa často odvoláva na „geopolitiku.“ Robí tak však zavádzajúco. Kissinger ho totiž používa v inom kontexte ako európski myslitelia, ktorí ho zavidli. Rudolph Kjellen, Halford Mackinder a Albrecht Haushofer ním označovali vplyv daného priestoru na politické imperatívy. Pre Kissingera je však „geopolitika“ jednoducho eufemizmom pre mocenské vzťahy. Kissingerovo používanie tohto pojmu pripomína pojem „behaviorálne vedy“, ktorý v Spojených štátoch presadzovala predchádzajúca generácia a označoval to, čo bolo dovtedy známe ako sociálne vedy. Tento pojem však podozrievavým kongresmanom príliš pripomínal socializmus a preto nezískal podporu vlády. Podobne aj politika sily je pojmom (ale nie praxou) tak kriklavo neamerickým, že jeho štúdium zrejme nebude financovať žiadna nadácia. Na druhej strane je „geopolitika“ pojmom vhodne zbaveným hodnotiaceho aspektu, aj keď uplatňovanie niektorých z jej teórií nemeckými a japonskými štátnikmi v prvej polovici tohto storočia dokazuje, že to nemusí byť vždy tak. Kissinger mal hádam jasne napísať a pripustiť, že predmetom jeho knihy nie je ani diplomacia, ani geopolitika v tom zmysle, čo sa pod nimi všeobecne rozumie, ale politika sily, ktorú študoval a praktizoval po väčšinu svojho života.

Podtitul knihy však vysvetľuje, prečo to neurobil. Američanom nie je veľmi po vôli myšlienka politiky sily, hoci sa ňou práve oni priam do očí bijúco riadia. Rétorika americkej zahraničnej politiky od Wilsona po Clintona odmietala potrebu čohosi tak surového a Európanov obviňovala z prekrúcania pôvodného významu tejto myšlienky. Pre Kissingera ako človeka, zahĺbeného do dejín Európy devätnásteho storočia je však politika sily prirodzená a nevyhnutná. Štátnici ako Richelieu, Metternich, Bismarck, dokonca aj Stalin, pred ktorými má veľký rešpekt, túto politiku uznávali a otvorene ju uplatňovali. Politika sily nie je len *Machtspolitik* - akumulácia sily, hrozba jej použitia ale ak treba, aj použitie ozbrojenej sily ako nástroja politiky. Je založená na uznaní a akceptovaní hraníc vlastnej sily. Štátnické umenie od čias Richelieua po Nixona spočívalo v identifikácii národných záujmov, realistickom zhodnotení dostupných zdrojov a usporiadaní týchto dvoch faktorov do vhodného vzájomného vzťahu v kontexte záujmov a zdrojov svojich rivalov.

Ak sú zdroje dostatočné, štát môže realisticky pomýšľať na hegemoniu, zničenie či podmanenie všetkých rivalov. Ak však nie sú dostatočné, a v európskych štátoch v čase od sedemnásteho do dvadsiateho storočia dostatočnými neboli, musia sa štátnici usilovať zvýšiť silu svojej krajiny zapojením do možných či prirodzených aliancií. Podľa často citovaných slov lorda Palmerstona neexistujú stáli priatelia či nepriatelia; existujú len stále záujmy.

Kissinger to často a s istotou tvrdil a vo svojej knihe to neraz zdôrazňuje. Európska prax, tak ako ju definovali britskí štátnici devätnásteho storočia, nebola podľa neho odchýlkou, ale normou pre tvorbu medzinárodných vzťahov v každom čase. To, že sa Spojené štáty v devätnástom storočí zriekli politiky sily, pokladá za prepych, ktorý si mohli dopriať len vďaka svojej zaoceánskej izolácii. V dvadsiatom storočí to však bolo katastrofou, či už v podobe izolacionizmu dvadsiatych a tridsiatych rokov alebo ideologických križiackych ťažení rokov päťdesiatych a šesťdesiatych. Okrem Theodora Roosevelta bol podľa Kissingera Richard Nixon prvým americkým prezidentom, ktorý rozumel politke sily a Spojené štáty priviedol späť do hlavného prúdu medzinárodných vzťahov (Takýmto štátnickým umením sa nesporne vyznačoval aj francúzsky kráľ Ľudovít XIII., rakúsky cisár František II. či pruský kráľ Viliam I., lebo práve za ich panovania pôsobil Richelieu, Metternich a Bismarck, ale o tom radšej pomlčme). Spojené štáty však nemožno europeizovať. Politika ich štátnikov musí byť vždy prijateľná pre ideologicky motivovaných voličov, bez ohľadu na mieru národných záujmov. S týmto problémom zápasil Kissinger vo funkcii a neskôr sa k nemu sústavne vracia aj vo svojej knihe.

ROK 1648 A VŠETKO, ČO NASLEDOVALO

Asi tretina knihy je venovaná európskej politike pred rokom 1941, od vzniku systému štátov po skončení tridsaťročnej vojny v roku 1648, až po jeho zrútenie v čase Hitlerovho triumfu. Niektorí akademici by mohli nariekať nad absenciou dôkladnejšej analýzy, ďalší nad zúženým uhlom pohľadu, vnímajúcim iba politické elity a nad malým záujmom o spoločenské a ekonomické premeny, ktoré poskytovali rámec politike týchto elít. Kniha je však autoritatívnym rozprávaním, dobre okoreným kissingerovskými postrehmi a iróniou. Autor je samozrejme najlepším na svojej „domovskej pôde“, a to v postnapoleonskej Európe devätnásteho storočia. Čokoľvek povedali myslitelia osemnásteho storočia o rovnováhe moci, európski vládcovia aj potom bojovali o to, aby získali väčšiu moc či aby pre-

žili rovnako ako ich predchodcovia. Do čias Metternicha sa však neobjavil žiaden štátnik, ktorý nielenže mohol realizovať svoje predstavy vo vnútri štátu, ale zároveň mal príležitosť vytvárať novú medzinárodnú štruktúru, ktorá ich evidentne stelesňovala. Jeho menej vnímavým nasledovníkom sa však podarilo zničiť ju. Bismarck túto štruktúru znovu obnovil, no jej základy boli oveľa labilnejšie. Aj jeho nasledovníkom sa opäť podarilo zničiť ju. Prvá svetová vojna vypukla preto, lebo nestabilná mocenská rovnováha, vytvorená súperiacimi alianciami bola vratká (aj keď nie je celkom jasné, či to Kissinger akceptuje), ale preto, lebo Nemecké cisárstvo už nemalo záujem na jej udržaní. A k druhej svetovej vojne došlo preto, lebo víťazní spojenci neboli schopní, resp. nemali záujem túto rovnováhu obnoviť. Odchod Spojených štátov, *status pária* Ruska, ako aj nerozhodnosť Británie, ktorej vedúci predstavitelia zabudli na to, čo im múdro vstúpili ich predchodcovia, spôsobili vákuum, ktoré mohla expanzia nemeckej moci bez ťažkostí zaplniť. Keď potom prišli vedúci predstavitelia USA zachraňovať, čo sa ešte zachrániť dalo, ich snaženie spočívalo vo viere, že mocenská rovnováha nielenže nezabránila týmto vojnám, ale bola ich príčinou. Preto začali budovať nové usporiadanie sveta, ktoré bolo založené na iných, no opäť mylných princípoch.

WOODROWOV SVET

Tak ako Metternich, aj Woodrow Wilson mal možnosť, či aspoň on tomu veril, vytvoriť nový medzinárodný systém, založený na koherentnej ideológii. Táto ideológia, podobne ako ideológia mocenskej rovnováhy, vychádzala z predpokladu mysliteľov osemnásteho storočia, že jestvuje pôvodná harmónia prírody, ktorú však deformovali a zničili ľudské omyly a jej nesprávne vnímanie. Medzinárodný konflikt bol prinajlepšom výsledkom toho, čo Marx nazýval „falošným vedomím“; prinajhoršom bol spôsobený neblahými aktivitami monarchov, aristokratov či o niečo neskôr „vojensko-priemyselného komplexu“, pretože títo mali, ako zdôraznil Kant koncom osemnásteho storočia, neodňateľné právo na vojnu. Pre wilsonovcov nebol mier iba neistým stavom, zachovateľným len vytrvalou a vedomou snahou o udržanie rovnováhy moci a záujmov, ale normálnym stavom ľudstva, ktorý by sa dal dosiahnuť, keby sa odstránili umelé prekážky jeho zachovania.

Z tohto hľadiska bola americká demokracia mikrokozmom humanity a štáty by mohli a mali usporiadať svoje vzájomné vzťahy na základe rovnakého konsenzu ako Američania. Malo by existovať medziná-

rodné spoločenstvo - Spoločnosť národov, ktoré by pomáhalo dosiahnuť tento konsenzus, ako aj *posse comitatus*, ktorý by ho presadzoval aj proti narušiteľom. Tak ako vo vnútroštátnych vzťahoch bola bezpečnosť jedného bezpečnosťou všetkých. Separátne pakty, aliancie a vojenské záruky boli neprijateľné ako v medzinárodnej, tak aj vo vnútroštátnej rovine. Skrátka, mier bol nedeliteľný.

Keď bol v roku 1919 zvolaný Kongres Spojených štátov amerických, aby ratifikoval dokument, ktorý ustanovoval Spoločnosť národov, vznikli, samozrejme, obavy, že univerzalizmus môže krajinu zaviazat k nediferencovanej a globálnej intervencii. Chápanie politiky sily však nemalo tradíciu, preto sklzol k opačnému extrému, k izolacionizmu. Keď sa mocenská rovnováha v Európe v roku 1940 zrútila a prezident Roosevelt videl, že nevyhnutnú mocenskú rovnováhu možno dosiahnuť len americkou intervenciou, a takto zabrániť nemeckému víťazstvu, jeho voliči to ešte stále nechápali. Keď o tom rozhodli akcie ich protivníkov, americký ľud vstúpil do vojny, nie však preto, aby obnovil mocenskú rovnováhu, ale aby potrestal agresorov, prinútil ich kapitulovať a vodcov postaviť pred súd. Keď bol nakoniec obnovený mier, vzniklo pod vedením Ameriky nové usporiadanie sveta, založené na wilsonovských princípoch s jednou výnimkou: Spojené štáty sa tentokrát zabarikádovovali v OSN a snažili sa presadiť toto usporiadanie zubami-nechtami.

NEOBMEDZENÁ STUDENÁ VOJNA

Keď vyšlo najavo, že Sovietsky zväz nie je lojálnym partnerom, podporujúcim americkú koncepciu usporiadania sveta, ale potenciálnym protivníkom, štátnici ako George Marshall, Dean Acheson a George Kennan akceptovali politiku „zadržovania komunizmu“, ktorá v skutočnosti bola novou verziou tradičnej mocenskej rovnováhy. Aby však získala verejnú podporu, musela byť univerzalistická. Podľa Kissingera Stalin vlastne nemal vážne globálne ambície. Bol staromódny *realpolitikom* zaoberajúcim sa opatrnou expanziou sovietskej moci a rovnakú taktiku očakával od svojich protivníkov. Jasne dal Britom najavo, že nemá námietky proti vytváraniu vojenských základní v západnej Európe *pari passu* s etablovaním sovietskej moci na východnej polovici kontinentu. Kissinger naznačuje, že keby boli západní spojenci podobnými zástancami *realpolitiky*, mohlo dôjsť k uzavretiu dohody bezprostredne po vojne, a to pozdĺž línie, ktorú uprednostňoval Churchill: Sovieti sa siahnu z Nemecka výmenou za 'finlandizáciu' východnej Európy. Vedúci predstavitelia Ameriky mohli zmobilizovať

zovať domácu podporu, ktorá bola nevyhnutná na dosiahnutie čo i len najobmedzenejšieho cieľa mocenskej rovnováhy v Európe, jedine prostredníctvom proklamovania križiackej výpravy, k čomu došlo v Trumanovej doktríne. Globálne dôsledky tejto križiackej výpravy sa náhle prejavili, keď došlo k neočakávanému útoku síl Severnej Kórey na 38. rovnobežku, a to v regióne, o ktorom americkí štátnici jasne a zrozumiteľne vyhlasovali, že tam USA nemajú žiadne záujmy, ktoré by bolo treba brániť.

Takto boli Spojené štáty vtiahnuté do konfliktu, ktorý nebol iba globálny, ale podľa všetkého aj permanentný. Kissinger však vyzdvihuje, že predsa len existovalo niečo, čo veľmi dobre zodpovedalo povahe amerického obyvateľstva. Cítili sa zaviazaní brániť svoju podstatou slobodný, harmonický a demokratický svet proti silám ríše zla. Každá administratíva, či už Trumanova alebo Eisenhowerova, ktorá zaujala postoj totálneho a nediferencovaného nepriateľstva voči komunistickému svetu, bola objektom vytrvalých útokov zo strany jej oponentov. Najmä mladý John Kennedy po katastrofálnom fiasku v Zátoke sviň musel svojim domácom, no aj sovietskym protivníkom dokázať pripravenosť držať sa svojej rétoriky a brániť hranice slobody kdekoľvek a za akúkoľvek cenu, ako sa nerozumne rozhodol urobiť vo Vietname.

Sotva by sme okrem Kórey našli región, v ktorom by Spojené štáty mali menej záujmov, no práve vo Vietname bola Kennedyho a Johnsonova administratíva presvedčená, že ide o skúšku americkej odhodlanosti a treba vybojovať rozhodujúcu bitku. Vietnam však bol bojovým poľom, na ktorom boli wilsonovské ideály rovnako irelevantné ako vojenská sila USA. *Realpolitici* typu Hansa Morgenthaua si podali ruky s pacifistickými izolacionistami typu Noama Chomského a ostro kritizovali politiku, od ktorej sa pokúšali dištancovať aj najbližší spojenci Ameriky. Po piatich rokoch bolo jasné, že angažovanosť vo Vietname bola vnútropolitickou i vojenskou katastrofou. Preto si americký ľud, nevediac, čo vlastne robí, zvolil prezidenta, ktorý, čím väčšmi obdivoval Woodrowa Wilsona, tým menej sa držal jeho ideálov. Nixon si vybral za svojho poradcu Henryho Kissingera, ktorý sa nedržal ani jedného z nich. Kissinger nám už vo svojich pamätiach povedal, ako sa snažil manipulovať mocenskú rovnováhu, aby krajinu vyviedol z vietnamského bahna. Hoci úspech jeho úsilia bol, jemne povedané, obmedzený, medzinárodnú scénu zmenil. Rusov nepovažoval za zločincov, ale za dospelých ľudí s legitímnymi záujmami. Čínu zapojil do medzinárodného systému ako nezávislého činiteľa a tým, že sa mu podarilo získať Egypt pre podporu Západu, zničil du-

cha „arabského nacionalizmu“. Týmto sa však už zaoberal v plnej šírke v dvoch dieloch svojich pamätí. V recenzovanej práci sumarizuje tento proces stručne a nezainteresovane, s pozoruhodne malým dôrazom na úlohu, ktorú zohral. Sotva mu možno priznať vinu za to, že Nixonova éra skončila takou ponižujúcou katastrofou a nikomu, ani jemu, ani jeho nástupcom by sa nebolo podarilo zabrániť Rusom, aby nevyužili americkú stratu nervov spôsobenú Vietnamom, aférou Watergate a ponížením USA v Iráne. Sovietske víťazstvá však nakoniec nevyprovokovali iba reaganovskú reakciu v Spojených štátoch, podľa Kissingera zapríčinili aj prílišné využívanie sovietskych zdrojov, čo viedlo priamo k hospodárskemu a totálnemu politickému kolapsu. Napriek wilsonovskej rétorike a chybám, ku ktorým viedla, Spojené štáty podľa Kissingera aplikovali doktrínu zadržievania komunizmu počas celého obdobia studenej vojny, čo v zásade fungovalo. Bez ohľadu na úlety k wilsonovskej poetike v prezidentských prejavoch, Amerika v zásade hovorila jednotným jazykom politiky sily a Sovietsi to vždy vedeli.

Kissinger verí, že teraz sme sa znovu vrátili do multipolárneho sveta. Jeden taký sa už pokúšal vytvoriť v sedemdesiatych rokoch s Čínou, Európou a Japonskom ako potenciálnymi veľmocami spolu so Sovietskym zväzom a Spojenými štátmi, aby umožnil existenciu metternichovskej či bismarckovskej mocenskej rovnováhy. Na túto hru však pristala iba Čína, či skôr iba Čína mala štátnika (Čou En Laja), ktorý ju ako jediný chcel hrať; Európania boli v tom čase ešte príliš rozdelení a Japonci príliš skromní.

V dnešnom svete vidí Kissinger väčšiu nádej na skutočnú multipolaritu. Americká vojenská nadržanosť, aj keď nikým nespochybnovaná, má v modernom svete len obmedzenú hodnotu. Európa a Japonsko sa stali hospodárskymi veľmocami a Čína sa ňou pravdepodobne stane v budúcom storočí. Bez toho, aby akceptoval tézu o „úpadku“, pripisovanú niektorými jeho radikálnejšími kolegami z Harvardu Paulovi Kennedymu, Kissinger považuje za potrebné, aby si Spojené štáty uvedomili svoju úlohu jedinej veľmoci v komplexnom systéme, z ktorého však nemôžu ani ujsť, ani v ňom dominovať. Nádeje na tretie nové usporiadanie sveta, v ktorom by sa Spojeným štátom podarilo obdarovať vďačný svet svojou pluralisticko-demokratickou ideológiou, skončia ako uctievači Woodrowa Wilsona a Franklina Roosevelta. Amerika musí opäť raz definovať svoje záujmy a zosúladiť ich s vlastnými zdrojmi. „Americké ideály,“ uzatvára Kissinger, „sa raz naplnia trpezlivou akumuláciou čiastkových úspechov.“ Clintonova administratíva, ktorá sa napriek svojej nevyhnutnej rétorike chce čo najme-

nej zapliet' so zaoceánskym anarchistickým svetom, sa môže utešovať iba takýmto opatrným minimalizmom.

ZBOHOM TOMU VŠETKÉMU

Wilsonova univerzalistická filozofia bola teda iba bludným blikotom plameňa, vedúcim stále hlbšie do močarín. Poskytne azda Metternichova filozofia dnešným Spojeným štátom spoľahlivejšie svetlo? Politika sily (či podľa Kissingera geopolitika) vytvorila istý rámec pre štátnické umenie v Európe medzi jej dvoma tridsaťročnými vojnami - tou v sedemnástom a tou v dvadsiatom storočí -, no do akej miery sa ukáže ako relevantná táto skúsenosť v dvadsiatom prvom storočí? Podľa mojej mienky - nie veľmi. Boli by sme nemúdri, keby sme tento ohraničený krátky úsek svetových dejín pokladali za všeobecne použiteľnú normu a pokúšali sa premietnuť jej hodnoty do oveľa rozmanitejšieho, no pritom prepojenejšieho sveta zajtrajška. Richelieuove recepty by mohli byť rovnako irelevantné ako recepty Woodrowa Wilsona, ak nie viac. V rokoch 1650 až 1850, teda dve storočia, pozostávala Európa zo subjektov, ktoré politológovia nazývajú „dokonalé štáty“ a ich vládcovia neboli zaviazaní lojalitou ani smerom nahor, no čo je v tejto súvislosti relevantnejšie, ani nadol. Mali absolútnu moc na výkon zahraničnej i vnútornej politiky. Ich agrárne, z veľkej časti sebestačné ekonomiky mali minimálne nadnárodné záujmy. Tvorba zahraničnej politiky bola v rukách početne malých elit, ktoré boli podľa Kissingera často prepojené vzájomnými vzťahmi a mali spoločné hodnoty, zdieľané viac medzi sebou navzájom než s ľudom, ovládaným dynastiami, ktorým tieto elity slúžili. Takéto elity mohli politiku sily uplatňovať ako hru schopností. Aj keď prehrali, následky boli len zriedka katastrofálne a istotne nie pre ne.

Týmto systémom otriasli zápasy Francúzskej revolúcie, ale nezničili ho: oslabený existoval ešte ďalších päťdesiat rokov. Okolo roku 1900 však prestal fungovať. Vnútropolitický vývoj týchto krajín zmaril schopnosť starých elit pohybovať sa v rámci rovnováhy politiky sily. Kissinger zdôrazňuje fakt, že aj v najautokratickejšom európskom štáte, v Ruskom impériu, vládla ustupovala a bála sa nacionalistickej verejnej mienky. V Nemecku dopadol Bismarckov systém ešte horšie; jeho nasledovníci trpeli nedostatkom diplomatických schopností a Reichstag bol čoraz ťažšie ovládateľný. Čo sa týka Británie...

Je zvláštne, že Kissinger zatvára oči pred dianím v Británii v devätnástom storočí, ako aj pred jeho dôsledkami. Samozrejme, súhlasne cituje vyhlásenia

Castlereagha, Palmerstona a Disraeliho o národných záujmoch a mocenskej rovnováhe, považujúc pritom ich protivníka Gladstona za čudáka. Gladstone bol však hlasom budúcnosti a jeho súper predstaval minulosť. Práve on stelesňoval Woodrowa Wilsona a nebol sám. Reprezentoval silnejúcu vlnu liberálneho internacionalizmu v britskej verejnej mienke, ktorá sa mala neskôr v dvadsiatom storočí stať dominantnou. Liberálny britský minister zahraničných vecí v roku 1914 Edward Grey vedel všetko o mocenskej rovnováhe a spojenectvom s Francúzskom a Ruskom sa ju pokúšal zachrániť. Svoje úsilie však musel maskovať takmer rovnako ako Roosevelt v roku 1940: parlamentná väčšina, ktorej sa zodpovedal, sa zriekla celej koncepcie mocenskej rovnováhy. Keď v roku 1914 podporila vstup Británie do vojny, nešlo jej o záchranu mocenskej rovnováhy, lež o obranu neutrality Belgicka a ochranu zákonnosti. Vojnovým cieľom britských liberálov bolo utvoriť Spoločnosť národov; s touto myšlienkou prišiel britský filozof Jeremy Bentham. V Spojených štátoch ju výdatne propagovali zástupcovia Britského zväzu pre demokratickú kontrolu. Myšlienka Spoločnosti mohla byť, povedané Kissingerovými slovami, „typicky americká,“ bola však oveľa populárnejšia v medzivojnovej Británii než v Spojených štátoch. Ak britskí politici medzi dvoma vojnami neuspeli pri presadzovaní „národných záujmov“ v tradičnej podobe, sformulovanej ich predchodcami v devätnástom storočí, nestalo sa tak preto, že by boli bývali neohrabanejší a krátkozrakejší. Neuspeli, pretože im to nedovolila verejná mienka.

Toto moje tvrdenie nevyplýva z nejakého britského šovinizmu, ale naznačuje hlbokú trhlinu v Kissingerovej analýze. Model tvorby medzinárodných vzťahov, ktorý Kissinger vyzdvihuje tak, že by sme ho mali obdivovať, jednoducho prestal na začiatku tohto storočia fungovať. Príčinou nebolo nedostatočné štátnické umenie, ale to, že hermeticky uzavretý systém, v rámci ktorého model fungoval, prestal existovať. O čo bola spoločnosť postupne demokratickejšia, o to menšiu nádej na prežitie mal tento systém. Wilsonovské ilúzie, ktoré Kissinger považuje za jedinečne americké, vznikli v skutočnosti mimo Ameriky a rozšírili sa po celom svete. Je však otázne, či platí, že čím viac sa šírili, tým sa stávali menej iluzórnymi. Ďalej možno povedať, že v takom prepojenom svete, ako ten dnešný, je otázne, či koncept čisto „národných“ záujmov má ešte vôbec zmysel. Nakoniec - čo nás však zatáhuje do veľmi hlbokých vôd - je tu otáznik nad nadsadenosťou štátu v medzinárodnom systéme a jeho schopnosťou mať pod kontrolou obrovské hospodárske, sociálne a demografické pohyby, ktoré sú známe pod názvom nadnáro-

dné toky. Ak dominuje čosi, čo možno nazvať medzinárodnou anarchiou, kde by začínal nový Metternich?

Kissinger nám poskytuje prezieravý recept múdrych starcov: *surtout, pas trop de zèle* (hlavne nie príliš horlivo). Nemožno povedať, že jeho kniha je nejakým dôkladným návodom pre tých, ktorí sa musia prehrýzť cez nový neporiadok sveta; to však sotva bolo jej cieľom. Sú to rozsahom veľkolepé a impozantné dejiny; pozoruhodný prehľad sveta nielen za Kissingerovho života, ale aj počas toho *ancien régime*, z ktorého Kissinger odvodzuje hodnoty a na ktorý sa pozerá pochopiteľne s nostalgiou.

Z anglického originálu

The World According to Henry; From Metternich to Me
preložil Peter Priadka

5

SNAHA O ROVNOVÁHU MEDZI IDEALIZMOM A REÁLPOLITIKOU V DIPLOMACII HENRY KISSINGER TASÍ SVOJE ZBRANE

The Economist, č. 331
máj, 1994

Názorom Henryho Kissingera treba venovať pozornosť. Tento profesor z Harvardu, ktorý sa stal diplomatickou hviezdou a nositeľom Nobelovej ceny za mier za rok 1973 (spolu s Lee Duc Thom zo Severného Vietnamu), napísal objemnú, prítlačlivú a provokatívnu knihu, ktorá mapuje vývin systému národných štátov od Tridsaťročnej vojny v 17. storočí. Celá je venovaná veľkým mužom. Jej cieľom nie je reprodukovать dejiny, ale analyzovať ich a poučiť sa z nich - a tak trochu aj obhájiť úlohu samotného autora.

Kissingerovým prvoradým cieľom je zosúladiť svoju obhajobu európskej *realpolitiky* s diplomaciou založenou na rovnováhe síl a so skutočnosťou, že Američanov dokáže pohnúť k veľkým činom iba vízia zodpovedajúca ich chápaniu vlastnej krajiny ako krajiny morálnej a výnimočnej.

Prezident Theodore Roosevelt tu vystupuje ako politik, ktorý veril v európsku diplomáciu a jeho názory boli nezlučiteľné s americkou skúsenosťou a americkými hodnotami. Naproti tomu prezident Woodrow Wilson pochopil, že hlavným prameňom motivácie v Amerike bol idealizmus. Kissingerov záver, že „tri generácie kritikov zúrivo napádali Wilsonove úvahy a závery; no i tak po celý ten čas boli Wilsonove princípy

pevným základom amerického zahraničnopolitického myslenia“, prezrádza autorovu frustrovanosť.

Kissingerove dejiny majú aj chyby. Fascinujú nás však jeho závermi, často vyjadrenými vo výstižných epigramoch. Zaujímavé je tiež sledovať, ako hodnotí svojich protagonistov. Muž, ktorý spolu s Richardom Nixonom stanovil nové kritériá americkej diplomacie, vysoko oceňuje Franklina Roosevelta práve vtedy, keď poukazuje na to, že jeho stratégia nebola celkom čestná a často sa pohybovala na hranici ústavnosti. Mal na mysli azda nejakého iného štátnika?

Jeho logika vie byť taká nekompromisná, že mu občas uniká realita. Bolo počas Americkej občianskej vojny hlavným cieľom zahraničnej politiky Abraháma Lincolna skutočne, ako tvrdí Kissinger, zabrániť tomu, aby európske národy uznali Konfederáciu, „predtým, než v Severnej Amerike vznikne multištátny systém a v Európe diplomacia založená na rovnováhe síl“? Alebo ním bolo, ako sa to učili generácie amerických školákov, zachovanie únie? Možno neústupnosť Winstona Churchilla, s akou v lete 1940 vystupoval proti Nemecku, skutočne interpretovať ako „rozhodnutie v prospech Ameriky namierené proti nemeckej hegemonii“? Alebo by bolo presnejšie i jednoduchšie nazvať to Churchillovým rozhodnutím o tom, že Anglicko si zachová svoje historické slobody?

Keď Kissinger hovorí o konsenze, ktorý Spojené národy museli nájsť po skončení studenej vojny pri vytýčení línie použitia vojenských síl, tvrdí, že Británia by v rozkvetení svojich síl bola zasiahla vojensky, aby zabránila okupácii prístavov v Holandsku, aj keby boli v rukách tej najväčšej mocnosti na čele so svätými. V ďalšom odseku uzatvára, že „nadvláda jednej mocnosti v hoci ktorej z dvoch euroázijských oblastí - v Európe či v Ázii - je stále dobrým príkladom strategického nebezpečenstva pre Ameriku - bez ohľadu na to, či žijeme v období studenej vojny alebo nie.“ Proti tomuto nebezpečenstvu „by sa bolo treba postaviť“, aj keby dominantná mocnosť bola evidentne benevolentná, pretože „ak by mocnosti zmenili zámery, Amerika by sa ocitla v situácii, kde by jej schopnosť efektívneho odporu bola citelne oslabená.“

Ako politikom sa majú podľa Kissingera riadiť Spojené štáty v súvislosti s vývojom rozšírenej Európskej únie schopnej postupovať ako jeden celok? Ako majú postupovať v súvislosti s dohodou medzi Európskou úniou a Ruskom? Otázky vyplývajúce z jeho záverov, sú rovnako provokatívne ako závery samotné.

Z anglického originálu

Balancing idealism and Realpolitik in diplomacy; Henry Kissinger weighs in preložila Ľubica Hábová